

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

Should life school aim at Educating which kind of desirable citizen?

دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۲/۵؛ دریافت نسخه نهایی: ۱۳۹۲/۴/۱۵؛ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۶/۱

K. Fathi vajargah., (Ph.D.), S. Keshavarz., (Ph.D.), A. Tajik esmaeeli., (Ph.D.), A. A. Khosravi., (Ph.D.), T. Dibavajari., (Ph.D.), H. Poursadeghi., M. Rahmati., G. Zandieh

Abstract: The educational system potentially is one of the key and primary institutions in realization of content of document of vision of development of country. But the playing of the suitable role in this context requires having guidelines and general directions in developing educational system of the country. The educational system of the country in accord with realization of the document of the developing country requires a special conception regarding ideal human for the educational system. In other words, the starting point of movement towards designing a comprehensive Plan for the development of the educational system. The drawing of the vision for the educational system has to do with ideal human. In so far as education has along the other institution and organizations the responsibility of sustainable growth, educating ideal and skillful human resources for working in a competitive of national document of education in different fields can prepare country's human resources for entering the era of knowledge in four dimensions of cultural, economic, society and political. What constitutes the man problems is the following. The study of ideal human characteristics in the educational system of the Islamic republic of iran in twenty- year vision (1384- 1409). The present research is done in the frame work of four following axis and is done in the from of document studies. Comparative studies (educational system, international organizations and institutions, scientific- professional societies in the domain of research in educational) Formal Document relating to the development of the country.(all ministries and government organizational). Legal documents call acts regarding culture and education by legal authorities of the country. Future- oriented studies (all source formulated in farsi and English in the main focus of the study) In order to gather all data in this research , the method of recording relevant data was used. The used source were government documents, library research documents, primary source and internet sites. The method of analyzing research data was a analytical- qualitative method. With this purpose, analyses done by using information and comparative tables. What was resulted from this study was a declaration containing. Initial forms of ideal human characteristics with ten main categories sixty. Secondary concept and characteristics were presented.

Key words: ideal human, educational system, visionary document, education document, characteristics of ideal human

کوروش فتحی واجارگاه^۱، سوسن کشاورز^۲، عزیزا... تاجیک اسمعیلی^۳، علی اکبر خسروی^۴، طلعت دیبا واجاری^۵، حبیب اله پور صادقی^۶، مریم رحمتی^۷ و گیتا زندیه^۸

چکیده: نظام آموزش و پرورش به‌طور بالقوه یکی از تعیین‌کننده‌ترین نهادها در تحقق مفاد سند چشم‌انداز توسعه کشور است، اما ایفای نقش مناسب در این زمینه مستلزم دارا بودن رهنمودهایی در توسعه نظام آموزش و پرورش کشور است. این نظام در راستای تحقق سند توسعه کشور مستلزم دارا بودن برداشت مشخص در خصوص انسان مطلوب برای نظام آموزشی می‌باشد. از آن‌جایی که آموزش و پرورش به‌عنوان محور توسعه پایدار، وظیفه تربیت نیروی انسانی مطلوب و ماهر جهت کار در بازار پرخطر جهانی و تداوم آموزش آن‌ها را به‌همراه سایر نهادها به‌عهد دارد، با تدوین یک سند ملی در مورد توسعه آموزش می‌تواند نیروی انسانی کشور را برای ورود به عصر دانایی در چهار بعد فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آماده کند. مهم‌ترین مسأله در این پژوهش عبارت است از: بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در افق بیست ساله (۱۴۰۴ - ۱۳۸۴). پژوهش حاضر در قالب چهار محور زیر و به‌صورت مطالعه اسنادی انجام شده است - مطالعات تطبیقی (نظام‌های آموزش و پرورش، سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و انجمن‌های علمی، تخصصی حوزه پژوهش در تربیت) - اسناد و مدارک رسمی توسعه کشور (کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی) (۳ اسناد و مدارک قانونی (کلیه مصوبات مربوط به فرهنگ و آموزش و پرورش توسط مراجع قانونی کشور) - مطالعات آینده‌پژوهی (کلیه منابع تدوین شده به زبان فارسی و انگلیسی در حوزه مورد بررسی). به‌منظور گردآوری داده‌های این تحقیق از پیش‌های ثبت داده‌ها استفاده شده است. منابع اطلاعاتی مورد استفاده اسناد اداری و دولتی، اسناد پژوهش کتابخانه‌ای، منابع مرجع و سایت‌های اینترنتی می‌باشد. روش پژوهش تحلیلی کیفی می‌باشد. بدین منظور تحلیل‌های انجام شده در قالب جداول اطلاعاتی و تطبیقی آماده شده‌اند. آن‌چه که از این مطالعات حاصل شد عبارت است از منشور یا اعلامیه‌ای که شکل اولیه ویژگی‌های انسان مطلوب را در قالب ۱۰ طبقه اصلی، ۶۰ مفهوم فرعی و ویژگی عرضه نموده است.

کلید واژه‌ها: انسان مطلوب، نظام آموزش و پرورش، سند چشم‌انداز، سند آموزش و پرورش، ویژگی‌های انسان مطلوب

مقدمه

زیستن یک زندگی اگرچه تابعی از استانداردهای مشخصی است؛ و هریک از انسان‌ها رأساً به سامان‌دهی رفتارهایشان می‌پردازند، ولی دستیابی به جایگاهی که بتوان برای زندگی استاندارد تعریف کرد نیازمند کسب قابلیت‌های فراوانی است که از گذر تجربه و کسب دانش، مهارت‌ها و نگرش‌ها حاصل می‌شود. هر زندگی نیازمند تصویری کلان و طرح کلی‌ای است که انسان‌ها از طریق تعامل سه گانه فرد، جامعه و آموزش و پرورش به ترسیم آن می‌پردازند (بروکس، ۲۰۰۲). از سویی دیگر، اگر این پیش‌فرض پذیرفته شود که جوامع نیز ماهیت انسانی دارند، آن‌ها هم برای زندگی خود باید تصویری در خود رسم کنند. رسیدن به تصویری از زندگی جوامع فقط از طریق طراحی نظام آموزش و پرورش اندیشیده و دارای چشم‌انداز روشن مبتنی بر آینده‌پژوهی‌ها مقدور است. جوامع با توجه به ماهیت و زیرساخت‌های حکومتی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی و نظامی هریک تصویر خاصی از آموزش و پرورش می‌آفرینند. اگرچه تصویری که هریک از کشورها از آموزش و پرورش به‌دست می‌دهند، وابسته به ماهیت و زیرساخت‌های آن‌ها است، ولیکن مهم‌ترین عنصری که بدون آن دستیابی به اهداف امکان‌پذیر نمی‌نماید، انسان‌هایی است که به هدایت و راهبری جوامع می‌پردازند. از این‌رو، در هسته مرکزی تولید تصویر کلان از نظام آموزش و پرورش، انسان‌ها قرار دادند. بنابراین، همزمان با ارائه تصویر از نظام آموزش و پرورش تصویر انسان مطلوب بر ساخته می‌شود (آلتریختر و الیوت، ۲۰۰۰). تصویر انسان‌هایی که امروز در درون مدارس جای گرفته‌اند و افق زمانی و مکانی برای حرکت آن‌ها به سوی مطلوب‌ها و ایده‌آل‌ها فرا گسترده است. با این که، محققانی، چون مک بیث و مورتیمور (۲۰۰۱) بر این باورند که در روزگار حاضر «وارد عصری شده‌ایم که آکنده از علوم پیچیده و تکنولوژی فوق پیشرفته است، و ما دانش لازم برای پرورش کودکان را نداریم» (ص ۱۰). برخلاف نظر مک بیث و مورتیمور، متخصصانی، نظیر نوسام (۲۰۰۵)، بر این باورند که از طریق تکیه بر خرد جمعی می‌توان تصویری از انسان مطلوب را آفرید، و بدین سبب هم پیشنهادهایی برای آموزش و پرورش قرن بیست و یکم ایالات متحده برای پرورش انسان مطلوب عرضه می‌دارند. نوسام اظهار می‌دارد، آموزش و پرورش ما (ایالات متحده) باید برای افزودن بر جایگاه زندگی بلندمدت و سالم بیندیشد نه آن که جایگاهی برای اخذ مدرک تحصیلی بسازد (۲۰۰۵، ص ۳). هم‌چنین، کويسامبینگ، مشاور کمیته صلح یونسکو، اظهار می‌کند که امروز، نیاز به مفهوم جدیدی، چون «امنیت انسانی» وجود دارد. وی در گسترش این مفهوم، بیان می‌کند امنیت انسانی به‌معنای امنیت جوامع و افراد و نیازهای پایه آنان و آزادی‌ها است و امنیت جوامع و افراد حفظ نمی‌شود مگر از طریق ارزش‌های مشترک، صلح، حقوق بشر، دموکراسی و توسعه پایدار (میشی و داگلاس، ۱۹۹۵). به‌طوری که مایور (۱۹۹۵) در مبحث «آموزش شکلیابی» خود

آورده است، انسانی که امروز مورد نیاز جوامع است، کسی است که با نیکی و جرئت ورزی توانایی شکیبایی و تساهل و تسامح را از خود نشان می‌دهد. مایور در بخشی از گفتار خود، بیان می‌کند که، بگذارید مدارس آزمایشگاهی باشد که دانش‌آموزان در آن شکیبایی را می‌آموزند، و بگذارید مدارس جایگاهی باشند که پذیرش یکدیگر محترم شمرده می‌شود، و جایی باشد که در آن فرهنگ صلح در فضا سیر می‌کند. به هر روی، غایت طراحی سندهای ملی آموزش و پرورش یا به تصویر کشیدن انسان مطلوب، حرکت به سمت و سوی دست‌یابی به شهروندان فرهیخته است. در این زمینه نیز، چشم‌اندازها و سیاق عمل‌های گوناگون دیده می‌شود و مسیر تاریخی مربوط به شهروندی مطلوب گذر پرتلاطمی را نمایان می‌سازد. شهروندی بطور طبیعی به معنای عضویت یا مشارکت در فعالیت‌های یک جامعه (محلی) یا دسته‌ای از جوامع است. مفهوم شهروندی به مفهوم مجرد وفاداری اشاره می‌کند، مفهومی وابسته به دولت، یا نظم مدنی بجای وابستگی و وظیفه شناسی به پادشاه یا رئیس. ایده «تعلق»، یعنی تأکید بر توان احاد اجتماع بسیار محوری است. شهروندان اعضای یک کلپ (باشگاهی) هستند که با این نگرش‌ها و فعالیت‌های مشترک با روحیه مثبت هم‌نوا و هم‌رنگ می‌شوند، بنحوی که این نگرش‌ها و فعالیت‌های مشترک مبدل به معیاری برای عضویت می‌شود. شهروندان بخاطر انطباق با این معیارها از حقوق یا مزایای ویژه‌ای برخوردار می‌شود. بطور طبیعی جوامع مختلف، دیدگاه‌های متفاوتی در خصوص آنچه که شهروندی را تشکیل می‌دهد، حقوقی که به شهروندان اعطاء می‌شود و وظایفی که آنان باید برای دستیابی به این حقوق انجام دهند، دارند. اگرچه تمام فرهنگ‌های سیاسی برداشت‌های مختلفی از شهروند ارائه می‌کنند، اما از آنجا که شهروندی تا حد زیادی ریشه در فلسفه سیاسی غرب دارد، جنبه‌های مشترک معینی وجود دارد. الگوی سنتی شهروندی حلقه‌های کلیدی تابعیت (وفاداری) را شناسایی می‌کند (خانواده هسته‌ای، ملت - ایالت و دولت) و یک زمینه سیاسی - اقتصادی (کاپیتالیسم لیبرال دموکراتیک). برخی صاحب‌نظران این دیدگاه را برگزیده‌اند که این وضعیت واقعاً چیزی بیشتری از مرحله‌ای از تاریخ است بلکه یک پیروزی نهایی لیبرالیسم و بازار است، یعنی پایان تاریخ (فوکویاما، ۱۹۹۲). اما در زمان تغییر جهانی سیاسی و اجتماعی رادیکال همراه با جهانی سازی سرمایه، ظهور و اوج‌گیری ملی‌گرایی و بحران‌های کاهش احترام به روحیات شهروندی در دموکراسی‌های لیبرال، این نوع قضاوت را نابالغ و شتابزده نشان می‌دهد. در دنیای در حال تغییر باید ماهیت شهروندی بطور بنیادی مورد بازنگری قرار گیرد تا تغییرات در آن لحاظ شود. مفهوم شهروندی بطور تاریخی در مرکز مباحثات سیاسی غرب قرار دارد. اکثر فلسفه‌های سیاسی غرب به مسأله ماهیت حقوق و مسئولیت‌های شهروند پرداخته‌اند. حقوق و آزادی‌های فردی همواره در قلب تئوری لیبرال دموکراسی بوده است، حق فرد نه تنها در

دارا بودن منابع معین بلکه آزادی استفاده از آن‌ها در جهت زندگی براساس عقاید خود را شامل می‌شود (کیملیکا، ۱۹۹۱). به‌طوری‌که زمینه تاریخی نیز بر می‌آید جوامع براساس دیدگاه‌های خاصی، شهروندان مطلوب خود را تعریف می‌کنند. در این راستا، حکام کشورها، در سوگیری‌های خاص خود نسبت به هدایت و راهبری جوامع مهم به تعریف شهروندان مطلوب دست می‌یازند. تونی بلر، با اتکاء بر افکار برنارد کوک، مقوله شهروندی یا شهروند مطلوب را در سه دسته معرفی می‌کند:

۱- مسئولیت‌پذیری اخلاقی و اجتماعی

۲- مشارکت در امور اجتماعی

۳- سواد سیاسی

هریک از این مقوله مورد اشاره در فوق در ادامه به طور مجمل توصیف می‌گردد.

۱- مسئولیت‌پذیری اخلاقی و اجتماعی

در این بعد به وضوح بین شهروندی و آموزش ارزش‌ها با پرورش و رشد رفتار و ارزش‌های مطلوب شخصی، اجتماعی و اخلاقی همپوشی وجود دارد. از مراحل اولیه آموزش مدرسه‌ای، این یادگیری به‌وضوح نقش مهمی در برنامه درسی ایفاء می‌کند و هم آموزش بهداشت شخصی و اجتماعی و درج کلی مدرسه، و توسعه فرهنگی و اجتماعی به این یادگیری کمک می‌کند. از دیدگاه کرک، این راهنمایی در ارزش‌های اخلاقی و توسعه شخصی شهروندی نیست، بلکه در عوض آن پیش شرط و زمینه‌ای برای شهروندی است. بدون ارزش‌های مسئولانه اخلاقی و اجتماعی، شهروندان نمی‌توانند به‌طور موثر به یک شهروند تبدیل شوند. اما در عین حال، دارا بودن صرف این ارزش‌ها نیز کافی نیست. آموزش شهروندی مشتمل بر حمایت از یادگیری دانش‌آموزان در زمینه مفاهیمی چون جوانمردی، نگرش‌های مثبت نسبت به قوانین، حقوق، تصمیم‌گیری است و زمینه اجتماعی (محلی، ملی و جهانی) است که در این زمینه‌ها، این ویژگی‌های پژوهش می‌یابند. بنابراین یادگیری به دانش مؤسسه‌ای یا نهادی و محدودیت‌های بردباری وابسته و ضمیمه است که باید با توجه به نظم عمومی و دکترونی‌های سیاسی مورد بحث قرار گیرد.

۲- مشارکت در امور اجتماعی

آموزش و پرورش شهروندی نمی‌تواند به مدرسه محدود شود و به‌وضوح شهروندی فعال یک آرمان مطلوب است. مشارکت در گروه‌های اجتماعی مستلزم مسئولیت مدنی و نیز مهارت‌های

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

سیاسی است. هر دوی این‌ها می‌بایست از ابتدای آموزش مدرسه‌ای ارتقاء یابند و دروس مختلف در سطح مدرسه در آن نقش دارند. مشارکت در امور اجتماعی (محلی) نمی‌تواند از واقعیت اجتماعی و سیاسی جامعه جدا شود و معلمان نه تنها باید مشخص کنند که «مسئله چیست»؟ بلکه باید بگویند مساله چه باید باشد و چگونه می‌تواند به نحو بهتر حل شود.

به‌طور ساده، سواد سیاسی به معنای یادگیری دانش‌آموزان درباره و نحوه موثر ساختن خود در زندگی عمومی است. حتی در سالهای اولیه، بزعم کرک، بچه‌ها می‌توانند برداشت و آگاهی روشن و ساده‌ای از ماهیت گروه دموکراسی داشته باشند و نهادها و سازمان‌های کلیدی دولت و نقش سازمان‌های اجتماعی را درک کنند. این یک مبنای ضروری است که براساس آن، به سوی هدف دستیابی به شهروند از لحاظ سیاسی تربیت شده، حرکت می‌شود. بی تردید آموزش و پرورش مسئولیت خطیر تربیت نیروی انسانی هر جامعه‌ای را به عهده دارد و در راستای رسیدن به اهداف خود نیازمند ارائه تصویری ایده‌آل از انسان می‌باشد. سند ملی آموزش و پرورش که همان طرح جامع توسعه آموزش و پرورش در افق ۲۰ ساله می‌باشد و دربردارنده سیاست‌ها و راهبردهایی است که باید در قالب برنامه‌های میان مدت و کوتاه مدت به اجرا گذاشته شود. آن-چه که در راستای سند ملی آموزش و پرورش مسئله اصلی را تشکیل می‌داد عبارت است از: بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در افق بیست ساله (۱۴۰۴ - ۱۳۸۴). این طرح در عین حال درصدد تحقق هدف‌های فرعی زیر بوده است:

- ۱- بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب در سایر کشورها، مجامع و سازمان‌های بین‌المللی
- ۲- بررسی ویژگی‌های منعکس شده از انسان مطلوب در اسناد و مدارک رسمی توسعه کشور
- ۳- بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب در اسناد و مدارک قانونی و مصوب کشور
- ۴- بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب در چشم انداز آینده پژوهش
- ۵- تلفیق بررسی‌های مطالعات اسنادی در خصوص ویژگی‌های انسان مطلوب

سوالات پژوهش

در پژوهش حاضر که به صورت یک طرح ملی اجرا شده است مجموعه سوالات زیر در دستور کار قرار گرفته بود:

- ۱- ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از مطالعات تطبیقی کدامند؟
- ۲- ویژگی‌های قابل استخراج از اسناد و مدارک رسمی توسعه کشور برای انسان مطلوب کدامند؟
- ۳- ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از اسناد و مدارک قانونی و مصوب کشور

کدامند؟

۴- ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از مطالعات آینده پژوهشی کدامند؟

۵- ویژگی‌های انسان مطلوب نظام تعلیم و تربیت براساس تلفیق بررسی‌ها و مطالعات اسنادی چیست؟

متدلوژی

مطالعات انجام شده در راستای بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در افق بیست ساله بر طبق الگوی اجرایی انجام گرفته است که در آن ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از خلال مطالعات تطبیقی (نظام‌های آموزش و پرورش، اسناد و مدارک رسمی توسعه کشور، اسناد و مدارک قانونی (اسناد ملی توسعه بخشی و فرابخشی سازمان‌ها و وزارتخانه‌های کشور) و مطالعات آینده‌پژوهی بررسی و ترسیم گردیده است. روش شناسی مربوط به هر کدام از مراحل به صورت جداگانه در جدول ۱ آمده است.

۱- مطالعات تطبیقی: در این مطالعه افزون بر نظام‌های آموزش و پرورش و سازمان‌هایی که در حوزه آموزش و پرورش فعال یا آن که فعالیت آن‌ها بر عملکرد آموزش و پرورش اثر مستقیم و غیر مستقیم می‌گذارد، ۱۳ کشور منتخب از پنج قاره هم از حیث سیاست‌ها و اهداف آموزش و پرورش مورد بررسی قرار گرفت.

۲- بررسی اسناد توسعه کشور: در این قسمت با در نظر گرفتن اسناد ملی توسعه بخشی و فرابخشی سازمان‌ها و وزارتخانه‌های کشور، ویژگی‌های برون‌داد نظام آموزشی کشور به عنوان درون‌داد سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها را مورد بررسی قرار گرفت.

۳- مطالعات آینده پژوهی: در این قسمت ویژگی‌های انسان مطلوب بر اساس مطالعات آینده نگرانه مورد بررسی قرار گرفته است. شامل کلیه اسناد و منابع علمی موجود در ارتباط با آینده، بویژه تعلیم و تربیت در جهان آینده با عنایت ویژه به ظهور تکنولوژی‌های جدید ارتباطی، نانوتکنولوژی، و ... با هدف فاصله گرفتن از وضع موجود و ترسیم چشم‌انداز آینده.

۴- بررسی اسناد و مصوبات قانونی: مصوبات قانونی کشور در حوزه‌های فرهنگی و آموزشی بیانگر ویژگی‌های جامعه و فرد مطلوب کشور در دوره‌های مختلف است. در انجام مطالعات مربوط به طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش نیز شناخت ویژگی‌های انسان مطلوب و شایسته مستلزم بازبینی این مصوبات قانونی است. روش شناسی مربوط به هر کدام از مراحل به صورت جداگانه در جدول ۱ آمده است.

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

جدول ۱. متدولوژی تحقیق

ابزار جمع آوری و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	نمونه	جامعه	روش تحقیق	سوال تحقیق
<p>برای گردآوری اطلاعات از فیش‌های ثبت اطلاعات بهره‌گیری شده است. برای فیش‌برداری عمده منابع اطلاعاتی، اطلاعات کتابخانه‌ای، اسناد اینترنتی و کتاب‌ها و اسناد مرجع بوده‌اند. استخراج ویژگی - های انسان مطلوب، با در نظر گرفتن سه معیار اساسی صورت گرفته است: الف) اشاره مستقیم اسناد به ویژگی‌های انسان مطلوب، ب) اشاره غیرمستقیم اسناد به ویژگی‌های انسان مطلوب (پ) بیان کاستی‌ها و انتظار برآورده شدن کاستی‌های مربوط به انسان مطلوب.</p>	<p>نظام‌های آموزش و پرورش، نظام- های آموزش و پرورش ۱۳ کشور (آلمان- ایالات متحده- استرالیا- سوئیس- انگلستان- ژاپن- کانادا- آفریقای جنوبی- کره شمالی- چین، مالزی، عربستان سعودی و مراکش)، نهادهای بین‌المللی و انجمن‌های علمی _ تخصصی حوزه پژوهش در تربیت شامل (انجمن نیوزلندی پژوهش در تعلیم و تربیت، شورای بین‌المللی تبادل محققان، انجمن کانادایی مطالعه آموزش و پرورش، انجمن کانادایی آموزش و پرورش، انجمن اروپایی پژوهش‌های تربیتی، انجمن بریتانیایی پژوهش‌های تربیتی، انجمن بین‌المللی توسعه مطالعات برنامه درسی، انجمن استرالیایی پژوهش در تعلیم و تربیت، انجمن توسعه پژوهش‌های تربیتی، انجمن نظارت و برنامه‌ریزی درسی، انجمن استرالیایی مطالعات برنامه درسی)</p>	<p>نظام‌های آموزش و پرورش، نظام- های آموزش و پرورش ۱۳ کشور (آلمان- ایالات متحده- استرالیا- سوئیس- انگلستان- ژاپن- کانادا- آفریقای جنوبی- کره شمالی- چین، مالزی، عربستان سعودی و مراکش)، نهادهای بین‌المللی و انجمن‌های علمی _ تخصصی حوزه پژوهش در تربیت شامل (انجمن نیوزلندی پژوهش در تعلیم و تربیت، شورای بین‌المللی تبادل محققان، انجمن کانادایی مطالعه آموزش و پرورش، انجمن کانادایی آموزش و پرورش، انجمن اروپایی پژوهش‌های تربیتی، انجمن بریتانیایی پژوهش‌های تربیتی، انجمن بین‌المللی توسعه مطالعات برنامه درسی، انجمن استرالیایی پژوهش در تعلیم و تربیت، انجمن توسعه پژوهش‌های تربیتی، انجمن نظارت و برنامه‌ریزی درسی، انجمن استرالیایی مطالعات برنامه درسی)</p>	<p>روش بررسی توضیحی از نوع کتابخانه‌ای</p>	<p>۱- ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از مطالعات تطبیقی کدامند؟</p>

<p>جهت جمع‌آوری داده‌ها سازمان‌ها به ۳ دسته تقسیم شدند: (۱) سازمان-هایی که با توجه به چشم-انداز ۲۰ ساله کشور سند ملی تنظیم کرده بودند. (۲) سازمان‌هایی که سند ملی نداشتند، اما برنامه توسعه بلند مدت داشتند. (۳) سازمان‌هایی که حاضر به همکاری نبودند. جهت کنترل کیفی داده‌ها یک بار توسط اعضا گروه تحقیق ویژگی‌های استخراج شده مورد بازبینی قرار گرفت و یک‌بار دیگر توسط کمیته علمی طرح اصلی داده‌ها مورد بازبینی قرار گرفت.</p>	<p>کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی شامل: (تجارت و صنعت- فرهنگ و هنر و تربیت بدنی- بهداشت و درمان و تامین اجتماعی- حمل و نقل- آب و کشاورزی- آموزش- ارتباطات و فناوری اطلاعات- امور قضایی- محیط زیست- تعاون). روش نمونه-گیری نیز سرشماری می‌باشد.</p>	<p>کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی شامل: (تجارت و صنعت- فرهنگ و هنر و تربیت بدنی- بهداشت و درمان و تامین اجتماعی- حمل و نقل- آب و کشاورزی- آموزش- ارتباطات و فناوری اطلاعات- امور قضایی- محیط زیست- تعاون)</p>	<p>با توجه به اهداف و ماهیت پژوهش از روش تحقیق کیفی بهره گرفته شده است.</p>	<p>۲- ویژگی‌های قابل استخراج از اسناد و مدارک رسمی توسعه کشور برای انسان مطلوب کدامند؟</p>
<p>کلیه منابع مربوطه شناسایی و تحت چند مقوله کلی طبقه‌بندی و سپس ارزیابی و تحلیل شدند؛ سپس ویژگی‌ها به طور مستقیم و در موارد ضمنی به‌طور غیرمستقیم استنباط شده‌اند.</p>	<p>کلیه منابع تدوین شده به زبان فارسی و انگلیسی در حوزه مورد بررسی (آینده پژوهی، آینده نگری و تعلیم و تربیت، جهانی شدن، جهانی شدن و تعلیم و تربیت، اسلام و آینده نگری، اسلام، آینده نگری و تعلیم و تربیت)</p>	<p>کلیه منابع تدوین شده به زبان فارسی و انگلیسی در حوزه مورد بررسی (آینده پژوهی، آینده نگری و تعلیم و تربیت، جهانی شدن، جهانی شدن و تعلیم و تربیت، اسلام و آینده نگری، اسلام، آینده نگری و تعلیم و تربیت)</p>	<p>مراحل انجام روش تحقیق به ترتیب ذیل بوده است: الف) روش توصیفی، تحلیلی ب) روش استنتاجی</p>	<p>۳- ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از مطالعات آینده پژوهی کدامند؟</p>
<p>ابتدا اهداف یا ویژگی‌های ذکر شده در هر متن مصوب در ۱۰ بعد تقسیم بندی و کدگذاری شد. سپس برای استخراج هر هدف یا ویژگی کاربرگی با توجه به ویژگی‌های خاص تهیه شد.</p>	<p>کلیه مصوبات مربوط به فرهنگ و آموزش و پرورش توسط مراجع زیر: مجلس خبرگان، مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، هیات دولت، هیات وزیران، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی آموزش و پرورش. می‌باشد.</p>	<p>کلیه مصوبات مربوط به فرهنگ و آموزش و پرورش توسط مراجع زیر می‌باشد: مجلس خبرگان، مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، هیات دولت، هیات وزیران، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی آموزش و پرورش.</p>	<p>روش اسنادی (بررسی و تحلیل متون مکتوب)</p>	<p>۴- ویژگی‌های قابل استخراج برای انسان مطلوب از اسناد و مدارک قانونی و مصوب کشور کدامند؟</p>

نتایج

یافته‌های حاصل از مطالعات اسنادی^۱ در ارتباط با بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در افق بیست ساله در ۴ بخش مطالعات تطبیقی، اسناد و مدارک توسعه کشور، مطالعات آینده پژوهی و اسناد و مصوبات قانونی به صورت ویژگی‌هایی در ۱۰ مقوله کلی سواد سیاسی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی- هنری، سواد معنوی (دینی- اخلاقی)، سواد علمی، سواد میان فرهنگی (جهانی)، سواد اقتصادی - حرفه‌ای، سواد فناوری، سواد بهداشتی و سواد زیست محیطی به دست آورده شد، که هر یک از این مقوله‌های کلی چندین ویژگی اساسی را شامل می‌شود و هر ویژگی اساسی نیز چندین ویژگی اختصاصی‌تر را در بر می‌گیرد. یافته‌های حاصل از این مطالعات به شرح زیر می‌باشد:

بخش اول: مطالعات تطبیقی

- ویژگی‌های انسان مطلوب در اسناد و بیانیه‌های سازمان‌های بین‌المللی فعال در حوزه آموزش و پرورش شامل: تحلیل سند کمیسیون آموزش و پرورش برای قرن بیست و یکم- تحلیل سند آموزش و پرورش برای همه، تحلیل سند آموزش و پرورش برای توسعه پایدار سازمان ملل متحد، تحلیل سند سازمان بهداشت جهانی ملل متحد، تحلیل سند راهبردی توسط علوم و تکنولوژی در کشورهای اسلامی، تحلیل سند فراگیری‌سازی فرهنگ صلح یونسکو، تحلیل بیانیه هزاره سازمان ملل متحد. همچنین مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی، سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه دفتر بین‌الملل آموزش، بانک جهانی و سازمان توسعه صنعتی سازمان ملل متحد بیانیه‌ای را درباره ماهیت و ویژگی‌های انسان مطلوب ارائه کرده‌اند، با این همه این سازمان‌ها از پشتیبانان اصلی و ممتاز از طرح‌های آموزش و پرورش به‌شمار می‌آیند.

جدول ۲. ويژگي هاي انسان مطلوب در اسناد و بيانیه هاي سازمان هاي بي المللي

نام سند	سازمان منتشر کننده	ويژگي هاي اشاره شده
سند آموزش و پرورش برای توسعه پایدار	يونسکو	حافظ حقوق بشر و حقوق مدني، صلح طلب، احترام به خود و ديگران، احترام به فرهنگ ها و ارزش ها، سلامت خواه، حفاظت محيط زيست، متفكر، احترام به جنس مخالف، يادگيرنده مادام العمر، داراي توان برقراري ارتباط، هميار و همكار، تصميم گيرنده، ارزش گرا، داراي تفكر انتقادي، مبارزه با اعتياد و الكل، خشونت گريز، مديريت تعارض، تساهل، حلال مسأله، بهره گيري از ICT
سند آموزش و پرورش برای همه	يونسکو	داراي شكوفايي رواني و جهاني، صلح طلبی، ارزشمندی، یادگیرنده تمام عيار (مبتني بر ستونه هاي يادگيري)، مشاركت جو، برابري نگر، باسواد كاركردی، گروه گرا، هويت ياب، توانمند عاطفي، اجتماعي، خلاقيت، انعطاف پذيري، علم دوستي، سازگاري، فرار و اجتماعي
سند آموزش و پرورش برای قرن بيست و يكم	كميسيون آموزش و پرورش برای قرن بيست و يكم	مسلط به ابزارهاي كسب دانش، آگاه به محيط، توان كسب مهارت شغلي، توانمند برای برقراري ارتباط، جهل دروني به يادگيري، آماده برای انجام كار علمي، محترم شماری ديگران، احترام به فرهنگ و ارزش ها، خشونت گريز، مساوات طلب، زيباشناس، استقلال فكري، خلاق، عدالت گرا، توانمند رواني و جسمي، متفكر انتقادي
سند راهبردي توسعه علوم و تكنولوژی	ايسسكو	داراي سواد پایه و سواد علمي و تكنولوژيك، مسلط به يكي از رشته هاي علمي و تكنولوژيك، پژوهش گرا، متمایل به ارائه یافته های پژوهشی در قالب آثار چاپي، داراي ذهني كاوشگر، متمایل به پيشرفت فرهنگي، متمایل برای تحصيل در مراكز آموزش عالي
سند فراگير سازي فرهنگ صلح	يونسکو	صلح طلب، برابري جو، ارزش گرا، حلال مسأله، توافق جو، گفتگوكننده، اقدام گذارنده بر تنوع و تفاوت، ترويج دهنده اطلاعات، جرئت ورز، مذاكره كننده، مخالف تبعيض، مسئوليت پذير
سند سازمان بهداشت جهانی	سازمان بهداشت جهانی	داشتن توانايي تصميم گيري، توانمندی در حل مسائل، توانمندی برای برقراري ارتباط، شناخت ارزش ها، احترام به خود و ديگران، تسلط بر خود، مقاومت در برابر اعتياد و مصرف دارو، مقابله با HIV/AIDS، سازگاري با استرس، صلح جويي، دوری از خشونت، رعایت اصول دموكراسي، محترم شمردن جنس مخالف، محترم شمردن اقوام، دوری گزینی از تعارض
بيانیه هزاره سازمان ملل متحد	مجمع عمومي سازمان ملل متحد	عدالت محوري، صلح طلبی، كارجويي، حفاظت از محيط زيست، برابري جويي جنسیتی، احترام به آزادي بيان، تساهل، همكاري و همزيستي مساومت آميز، دوری از خشونت، محترم شمردن حقوق ديگران، مسئوليت پذيري فردي و اجتماعي، گرايش به گفتگو، كوشش برای توسعه، گرايش به سلامت.

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

- ویژگی‌های انسان مطلوب در نظام‌های آموزش و پرورش سیزده کشور مختلف جهان به صورت نمونه‌ای از پنج قاره: نتایج نشان می‌دهد از میان نظام‌های آموزش و پرورش، نظام‌های آموزش و پرورش کانادا و کره شمالی را می‌توان در دو سوی طیف نگاه آزاداندیشانه و جهانی‌نگرانه قرار داد. نظام‌های آموزش و پرورش کره شمالی، نظامی کاملاً بسته به روی اندیشه جهانی‌نگری؛ و نظام آموزشی کانادا، نظامی کاملاً باز ارزشیابی می‌شود.

جدول ۳. ویژگی‌های انسان مطلوب در نظام‌های آموزش و پرورش سیزده کشور مختلف جهان

نام کشور	ویژگی مورد اشاره
آلمان	دارای سلامت جسمانی و روانی، ورزش دوست، عدالت خواه، دارای رشد شخصیتی همه جانبه، حساس به آثار اجتماعی رفتار و کار، دارای قابلیت تطابق یا تحولات علمی و تکنولوژیکی، پرسشگر، دارای توانایی تجزیه و تحلیل و تفکر منطقی، مسئولیت پذیر فردی و اجتماعی، همیاری و توانمند برای کار گروهی، یادگیری مداوم خوداتکاء، اخلاق گرا، میهن دوستی، جهانی‌نگری و تمایل به وحدت بین المللی، میزدوست
استرالیا	دارای توانایی حل مسأله، توانمند برای تصمیم گیری، صلح طلب، مصالحه جو، دارای شکیبایی در برابر قومیت ها، زبان ها و ارزش ها، جزئت ورز و دارای اعتماد به نفس، ساخت گرا، مسئولیت پذیر، میهن دوستی، متعهد به عدالت اجتماعی، یادگیرنده مادام العمر، کار دوست، خلاق و بهره ور، دارای توانایی کاربرد تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات. آگاه به محیط، حافظ محیط زیست، دارای سلامت جسمانی و روانی، برخوردار از مهارت های پایه سواد
سوئیس	حافظ سنت های بومی کشور سوئیس، حساس به مسائل اقتصادی، جامعه شناسختی و محیطی، رویکرد به نتیجه گرایی، مسئولیت پذیری شخصی و اجتماعی، توانایی در کسب و کار بست مهارت های اجتماعی، صداقت، توانمند در حفظ سلامت، داشتن ویژگی های رهبری، حفظ اسرار در محیط کار، حافظ داده های سازمانی و کارکنان، داشتن نگاه بین المللی. گرایش به یادگیری مداوم، حافظ توازن و تعادل در رفتار، توانمند در فراگیری زبان ملی و زبان های خارجی، توانمندی در کاربرد تکنولوژی های ارتباطی و اطلاعاتی، تمایل به ادامه تحصیل در دوره پس از مدرسه، توانمندی در فعالیت های گروهی، توجه و تلاش برای حرفه آموزشی، توانمند برای ابراز عقیده، حساس به احترام به زبان ها و فرهنگ ها
انگلستان	دارای توانایی کار در اقتصاد رقابتی، دارای توانایی پرسشگری، توانمند برای انجام گفتمان منطقی، توانمند در برقراری ارتباطات محترمانه و مسالمت آمیز، رفتار حاکی از شکیبایی در برابر ارزش، مذاهب، نژاد و اقوام، دارای بینش جهانی، توانمند برای تلاش جهت حفظ استانداردهای زندگی، توانمند در مهارت های مربوط به علوم و تکنولوژی، خودانگیختگی برای کار، دارای توانایی زندگی مسئولانه و سالم،

<p>دارای رشد کامل عقلانی و جسمانی، حقیقت جو و عدالت‌طلب، محترم شمارنده کار، ارزش‌مدار، مسئولیت‌پذیر، دارای استقلال، صلح‌طلب، شکیبیا در برابر ارزش‌های دیگران، دموکراتیک، حافظ سنن ملی، دارای شایستگی ایجاد زندگی رضایت بخش، دارای هویت ملی، دارای توانایی انطباق با تغییرات علمی، تکنولوژیک، اقتصادی و اجتماعی، اخلاق‌گرای، دارای اعتماد به نفس، دارای روحیه کار گروهی، دارای توانایی بیان و قدرت برقرار ارتباط، پژوهشگری، دارای روحیه یادگیری مادام‌العمر، توانمند برای استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی، توانمند برای حفظ محیط زیست</p>	<p>ژاپن</p>
<p>دارای توانایی کار گروهی، حامی ارزش‌ها و منصف، حل‌کننده مسأله، دارای توان تصمیم‌گیری خلاق و انتقادی، توانمند برای خود راهبری توانمند برای استفاده مثبت از علوم و تکنولوژی، توانا برای یادگیری، مسئولیت‌پذیر، دارای حساسیت اجتماعی، کارآفرین</p>	<p>افریقای جنوبی</p>
<p>مسئولیت‌پذیر، آگاه به مسائل محلی، ملی و جهانی، دارای تفکر انتقادی، دارای قدرت تصمیم‌گیری، ارزش-مدار، دارای حس احترام به خود و دیگران، حافظ محیط زیست، دارای توانایی تجزیه و تحلیل و حل مسائل پیچیده، همه‌جانبه‌نگر، دارای سعه‌صدر، حافظ بهداشت، دارای توانایی آینده‌نگری، همیار و همکار و مشارکت-جو، دارای توانایی برقراری ارتباط، دارای قابلیت استفاده از تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی، قانع و دارای درک اقتصادی،</p>	<p>کانادا</p>
<p>معتقد به مبانی سوسیالیسم و کمونیسم، دارای فرهنگ کار و بهره‌وری، دارای نگاهی برابر به نقش‌های جنسیتی، ایمان به حزب کمونیست، آماده برای جنگیدن در برابر میهن، کار دوستی، اشتغال به کارهای بهره-ور، دارای مهارت‌های فنی و حرفه‌ای برای انجام دادن کار، باور به جمع‌گرایی</p>	<p>کره شمالی</p>
<p>دارای رشد عقلانی و جسمانی، اخلاق‌گرا، معتقد به اصول سوسیالیسم، علم‌طلب، توانمند در مهارت‌های معطوف به کار، دارای توانایی کاربرد تکنولوژی‌های ارتباطی، دارای گرایش به مطالعه و انجام پژوهش، انقلابی‌گری، میهن‌دوست، نوع دوست، احترام به قواعد بین‌المللی و بین‌المللی‌اندیشی، دارای رفتار متعهدانه، دارای نگرش صحیح به زندگی، پاسدار اخلاقی اجتماعی، ارزش‌گذار بر اقتصاد</p>	<p>چین</p>
<p>رشدیافته عاطفی/هیجانی، جسمانی، عقلانی، ایمان به خدا، دارای دانش، دارای قابلیت‌های زندگی شهروندی، مسئولیت‌پذیری، سلامت، تشکیل خانواده و پایبندی به آن، مشارکت در سازندگی جامعه، خوش‌رفتاری، داشتن بینش، خوش منشی</p>	<p>مالزی</p>
<p>توسعه‌گرایی، میهن‌دوستی، کاربرد کامپیوتر، خودآموزی، یادگیری مادام‌العمر مهارت‌های زندگی بهره‌ور، احترام به طبیعت، احترام به میراث فرهنگی، سلامت روانی و جسمانی، ورزشی، درک مفاهیم فنی، کاربرد مهارت‌های تفکر، ارتباطات اجتماعی، خدمت‌رسانی به جامعه، اعتقاد به خدا، دین‌مداری، دفاع از کشور، دفاع از پادشاهی سعودی، ارزش‌گرایی اسلامی</p>	<p>عربستان سعودی</p>
<p>پرهیزکاری، درستکاری، میانه‌روی، مدارا کردن، صلح دوستی، دانش‌طلبی، نوآوری و خلاقیت، ابتکار کارآفرینی، ارزشمداری اسلامی، باور به خدا، آگاهی از حقوق خود و دیگران، باسوادی، فراگیری زبان ملی، فراگیری زبان‌های زنده دنیا، پیشرفت‌خواهی، مشارکت</p>	<p>مراکش</p>
<p>ماهر در خواندن و نوشتن و صحبت کردن، دارای توانایی بهره‌گیری از تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی، سالم و بری از مصرف دارو و نشان دادن خشونت، دارای دانش علمی و تکنولوژیک، توانمند برای انجام دادن کار، توانمند در کاربرد توانایی‌های فکری (حل مسأله، تصمیم‌گیری و ...)، دارای مهارت‌های برقراری ارتباطات میان شخصی، دارای مهارت‌های شهروندی، زیبایی‌شناس و صادق، اخلاق‌مدار، خویشتن‌پرور</p>	<p>ایالات متحده</p>

- ویژگی‌های انسان مطلوب در چشم‌انداز و مأموریت‌های انجمن‌های علمی - تخصصی
فعال در حوزه پژوهش در تعلیم و تربیت. مهم‌ترین موارد مطالعه شده عبارتند از: (انجمن نیوزلندی پژوهش در تعلیم و تربیت، شورای بین‌المللی تبادل محققان، انجمن کانادایی مطالعه آموزش و پرورش، انجمن کانادایی آموزش و پرورش، انجمن اروپایی پژوهش‌های تربیتی، انجمن بریتانیایی پژوهش‌های تربیتی، انجمن بین‌المللی توسعه مطالعات برنامه درسی، انجمن استرالیایی پژوهش در تعلیم و تربیت، انجمن توسعه پژوهش‌های تربیتی، انجمن نظارت و برنامه‌ریزی درسی، انجمن استرالیایی مطالعات برنامه درسی). بررسی چشم‌اندازها، مأموریت‌ها و اهداف انجمن‌های علمی - تخصصی فعال در حوزه پژوهش تعلیم و تربیت نشان می‌دهد، این انجمن‌ها در صدد تعریف انسان مطلوب برای آینده فراروی نپرداخته‌اند. با این همه، بر پایه چشم‌اندازها، مأموریت‌ها و اهداف بیان شده برای فعالیت انجمن‌های علمی - تخصصی، نقش انجمن‌ها برای تحقق مأموریت‌های هر یک از نظام‌های آموزش و پرورش چشمگیر است. لازم به ذکر است که، فقط از میان انجمن‌های علمی و تخصصی، انجمن استرالیایی مطالعه برنامه درسی، چشم‌اندازی را برای تحصیل در استرالیا شکل داده است. چشم‌انداز انجمن استرالیایی مطالعات برنامه درسی بر مبنای ارزش‌ها و اصول دموکراسی، جامعه‌گرایی، تعهد، قصدمندی، رشد شکل گرفته است.¹

بخش دوم: اسناد و مدارک توسعه کشور: سازمان‌ها و وزارتخانه‌های بخشی شامل: (تجارت و صنعت - فرهنگ و هنر و تربیت بدنی - بهداشت و درمان و تامین اجتماعی - حمل و نقل - آب و کشاورزی - آموزش - ارتباطات و فناوری اطلاعات - امور دفاعی - امور قضایی - محیط زیست - تعاون). هریک از سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها در تدوین سندبخشی خود ضمن تشریح اهداف و برنامه‌های استراتژیک سازمان متبوع تصویری از نیروی انسانی مطلوب با توجه به افق بیست ساله کشور ارائه داده‌اند که به جنبه‌ها و ابعاد مختلف علمی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی و ... انسان اشاره دارد. مقایسه و بررسی این ابعاد بیانگر این واقعیت است که جدای از ویژگی‌های تخصصی و حرفه‌ای که با توجه به اهداف و ماهیت سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها متفاوت است، یک سری ویژگی‌های کلی و مشترک وجود دارد که نیروی انسانی هر سازمانی باید جهت همسو شدن با تغییر و تحولات آینده این ویژگی‌ها را داشته باشد. به‌طور کلی مهم‌ترین ویژگی‌های مورد تأکید بخش‌های مختلف کشور در جدول زیر مشخص شده است. به‌طور کلی مهم‌ترین ویژگی‌های مورد تأکید بخش‌های مختلف کشور بدین شرح به دست آمد: سواد پایه،

کورس فتحي واجارگاه*، سوسن کشاورز، عزيزا... تاجيك اسمعيلي و ...

سواد علمي، سواد رسانه‌اي (ديداري)، سواد اطلاعاتي (تكنولوژيكي)، قابليت تطبيق و مديريت پيچيدگي، خود فرماني، خلاقيت، کنجکاوي، تفکر منطقي، آینده‌نگري، آگاهی جهانی، آشنایی با وظایف شهروندی، احترام به قانون، بردباري و تحمل، آشنایی با نهادهای اجتماعی، توانایی زندگی در جامعه دانش‌مدار، خلق تغییرات مطلوب اجتماعی، ارتباط مؤثر با دیگران، حل مسائل روزمره به صورت خلاق، مهارت‌های بین فردی، مسئولیت‌پذیری، آشنایی با نقش‌های جنسی در جامعه، آگاهی فرا اجتماعی و بین-المللی، مدیریت زمان، دانش اقتصادی، دانش حرفه‌ای، رعایت نکات ایمنی کار، خودشناسی، خدشناسی و حقیقت‌جویی، اعتقاد به اصول و مبانی اسلام، رشد و توسعه فضایل و مکارم اخلاقی، درک و درونی‌سازی ارزش‌ها، سواد چندفرهنگی، وفاداری به کشور، آشنایی با قانون اساسی کشور، نگرش زیست محیطی.

جدول ۴. مهم‌ترین ویژگی‌های مورد تاکید بخش‌های مختلف

بخش / ویژگی	صنعت و تجارت	فرهنگ هنر و تربیت	بهداشت و درمان	حمل و نقل	آموزش	ارتباطات و فناوری	آب و کشاورزی	امور دفاعی	امور قضایی	تعاون	محیط زیست
سواد پایه	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
سواد علمی	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
سواد رسانه ای	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
سواد اطلاعاتی	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
قابلیت تطابق و مدیریت پيچيدگي	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
خود فرماني	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
خلاقيت	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
کنجکاوي	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
تفکر منطقي	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
آینده نگري	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
آگاهی جهانی	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
آشنایی با وظایف شهروندی	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	احترام به قانون
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	بردباری و تحمل
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	آشنایی با نهاد های اجتماعی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	زندگی در جامعه دانش مدار
+	+	+	+		+	+		+	+		تشریک مساعی
	+	+	+		+	+	+	+	+		آشنایی با انحرافات اجتماعی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	خلق تغییرات مطلوب اجتماعی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	ارتباط اثر بخش با دیگران
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	حل مسائل روزمره به صورت خلاق
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	مهارت های بین فردی
+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	مسئولیت پذیری
+	+		+	+		+	+	+			آشنایی با علم مدیریت بحران
+	+	+	+			+	+	+	+		تلاش برای آسایش و رفاه دیگران
	+	+	+			+		+	+		حمایت از تساوی فرصت های بین جنسیت، نژاد و ...

+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	آشنایی با نقشهای جنسیتی در جامعه
+		+	+				+		+	+	مهارت فرزند پروری
+	+		+				+		+	+	اهمیت خانواده و تقویت آن
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	آگاهی فرا اجتماعی و بین المللی
+	+			+	+	+	+	+		+	آشنایی با منابع و استفاده بهینه از آن
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	مدیریت زمان
+	+			+	+	+	+	+			حفظ اموال عمومی و استفاده موثر از آنها
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	دانش اقتصادی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	دانش حرفه ای
	+		+	+	+	+	+	+		+	کاربرد موثر ابزار در دنیای واقعی
+	+			+	+	+	+		+	+	تولید محصولات با کیفیت بالا
	+			+		+	+			+	انگیزش پیشرفت حرفه ای
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	رعایت نکات ایمنی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	خود شناسی، خدا شناسی و حقیقت جویی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	اعتقاد به مبانی

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

											اسلام
	+					+	+			+	قدر شناسی نسبت به هویت ملی و مذهبی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	رشد فضائل و مکارم اخلاقی
+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	درک درونی سازی ارزشها
+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	سواد چند فرهنگی
+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	برقراری تعادل بین فناوری جدید و سنت کشور
+	+	+	+			+	+		+		شناخت عناصر سازنده فرهنگ
						+	+		+		آشنایی با هنرهای ملی مذهبی
						+					پرورش استعدادها هنری و زیباشناختی خود
+	+		+			+			+		حفظ، ارزشگذاری و توسعه میراث فرهنگی
+	+	+	+			+			+	+	آشنایی با نظام سیاسی
	+	+	+			+			+		آگاهی از حوادث و رویدادهای اجتماعی
		+	+			+			+		وفاداری به کشور
		+	+			+			+		تلاش برای استقرار صلح و دموکراسی
		+	+			+			+		آشنایی با نهادهای حقوق بشر
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	آشنایی با قانون اساسی کشور
		+	+			+			+		توسعه هویت ایرانی

		+	+			+			+		مدافع حقوق محرومان و مستضعفان
+				+		+	+	+	+	+	حفظ بهداشت و سلامتی خود و دیگران
+	+			+		+		+	+	+	فرهنگ و سواد تغذیه ای
+	+					+		+	+	+	اهمیت تربیت بدنی و فعالیت‌های ورزشی
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	حفاظت از محیط زیست

بخش سوم: مطالعات آینده پژوهی: (آینده پژوهی، آینده‌نگری و تعلیم و تربیت، جهانی شدن، جهانی شدن و تعلیم و تربیت، اسلام و آینده‌نگری، اسلام، آینده‌نگری و تعلیم و تربیت). ضرورت- های جهان کنونی بسیاری از کشورهای پیشرفته را بر آن داشته است که پیوسته نظام آموزش و پرورش خود را بررسی، تحلیل و نقد نمایند و راه‌های غیر مفید کار را رها سازند و شیوه‌های جدید و سازگار با ضرورت‌های جهان کنونی و آینده نه چندان دور را بر پادارند. امروزه تغییرات اجتماعی، اقتصادی، ساختاری آموزش و پرورش را متأثر ساخته است؛ و نیاز به تغییر محتوا و ساختارهای آموزشی را مورد تأکید قرار داده است. بسیاری از مطالعات بر این نکته دلالت دارند که اصلاحات آموزشی با تغییرات اقتصادی و اجتماعی در سطح بین‌المللی پیوند خورده است. با این وجود پدیده جهانی شدن، چالش تجربی جدید را مطرح ساخته است. جهانی شدن، نیاز به سازماندهی مجدد دنیای بازار کار و اقتصاد را عنوان می‌کند و در نتیجه نیاز فزاینده‌ای را به دانش و اطلاعات نو را به وجود آورده است. در این قسمت بر اساس مطالعات آینده پژوهی جهانی و اسلامی ویژگی‌های انسان مطلوب بررسی و مشخص گردید. این ویژگی‌ها در ۱۰ مقوله کلی تقسیم شدند که هر یک از این مقوله‌های کلی چندین ویژگی اساسی را شامل می‌شود که در جدول ۵ ارائه شده است.

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

جدول ۵. ویژگی‌های انسان مطلوب براساس مطالعات آینده‌پژوهی جهانی و اسلامی

ویژگی	سواد
درک و فهم سیاسی، اندیشه ورزی سیاسی، استقلال ملی، عزت و اقتدار ملی منافع ملی، وحدت و تفاهم ملی، دفاع و مقاومت، مشارکت سیاسی	(۱) سواد سیاسی
قانون‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، بردباری و تحمل، درک و فهم اجتماعی، مشارکت اجتماعی، وفاق و همدلی، عدالت اجتماعی، پاسداشت ارزش‌های اجتماعی، مهارت‌های ارتباطی، تحول‌گرایی اجتماعی	(۲) سواد اجتماعی
درک و فهم فرهنگی - هنری، حفظ و توسعه میراث فرهنگی - هنری، وحدت و کثرت فرهنگی، زیبایی‌شناسی و ذوق هنری، هویت ملی، ارزش‌های فرهنگی - هنری	(۳) سواد فرهنگی - هنری
تعالی اخلاقی ایمان و باورهای دینی، خودشناسی کرامت و عزت نفس، تعدیل عواطف	(۴) سواد معنوی (دینی و اخلاقی)
تفکر علمی - منطقی دانش‌های پایه و عمومی، تفکر انتقادی، کنجکاوی و پرسشگری، خودفرمانی، خلاقیت، آینده‌نگری و برنامه‌ریزی، درک و فهم زبان و ادبیات، منش‌های تفکر‌گرایش به انجام عمل، یادگیری مادام‌العمر	(۵) سواد علمی
تعامل میان فرهنگی، همبستگی اسلامی، مسالمت‌جویی و تفاهم بین‌المللی درک و فهم میان فرهنگی	(۶) سواد میان فرهنگی (جهانی)
درک و فهم اقتصادی، درک و فهم حرفه‌ای، کارآفرینی، بهره‌وری حفظ و توسعه ثروت ملی، عدالت‌گرایی اقتصادی، کیفیت‌گرایی، انضباط مالی	(۷) سواد اقتصادی - حرفه‌ای
تفکر فناورانه، دانش فن‌آوری، مهارت‌های فناوری	(۸) سواد فن‌آوری
درک و فهم بهداشتی، تربیت بدنی، سلامت فردی و اجتماعی	(۹) سواد بهداشتی
زیست‌بوم شهری، زیست‌بوم طبیعی و حیات وحش، منابع طبیعی	(۱۰) سواد زیست‌محیطی

بخش چهارم: اسناد و مصوبات قانونی: (بررسی و تحلیل سیمای انسان مطلوب در متون

مصوب)

مصوبات قانونی کشور در حوزه‌های فرهنگی و آموزشی بیانگر ویژگی‌های جامعه و فرد مطلوب کشور در دوره‌های مختلف است. در انجام مطالعات مربوط به طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش نیز شناخت ویژگی‌های انسان مطلوب و شایسته مستلزم بازبینی این مصوبات قانونی است. در این بخش قانون اساسی، مصوبات و قوانین مجلس، مصوبات و قوانین دادگاه‌ها، سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، طرح بنیادی نظام آموزش و پرورش، اهداف و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش مورد بررسی قرار گرفته و ویژگی‌های انسان مطلوب از آن‌ها استخراج شد. نتایج آن به شرح ذیل می‌باشد:

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: در این بررسی، محقق مرور تمامی اصول قانون اساسی از حیث ارتباط با ویژگی‌های انسان مطلوب با توجه به ملاک‌ها و ضوابط اشاره شده در بخش روش‌شناسی این تحقیق، اصول دوم، سوم، هشتم، چهاردهم، پانزدهم، شانزدهم، بیست و هشتم،

کورس فتحی واجارگاه*، سوسن کشاورز، عزیزا... تاجیک اسمعیلی و ...

چهل و سوم و پنجاهم حاوی مواردی درباره ویژگی‌های انسان مطلوب تشخیص داده شد که در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۶. ویژگی‌های انسان مطلوب در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

ویژگی مورد اشاره	عبارت مربوط
بعد دینی (۱)	- ایمان مذهبی
	- اصل دوم (اس): جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه ایمان به خدای یکتا
	- اصل دوم (اس): جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین
	- اصل دوم (اس): جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه معاد و نقش آن
	- اصل دوم (اس): جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه عدل خدا در خلقت و تشریح
	- اصل دوم (اس): جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه امامت و رهبری مستمر و ...
روحیه مبارزه با کفر و شرک	اصل سوم (م): دولت موظف است برای نیل به اهداف مذکور ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی براساس ایمان، تقوی و ...
	اصل سوم (م): دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در بند دوم همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد: ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی براساس ... و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی
بعد علمی - فناوری (۳)	رشد علمی - فکری
	اصل سوم (م): ۲- بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها ... اصل سوم (م): ۳- آموزش و پرورش و ... برای همه در تمام سطوح و ... اصل سی ام (اس): دولت موظف است وسائل آموزش و پرورش رایگان را برای همه
روحیه پژوهش	دانش و آگاهی در زمینه‌های علمی - تکنولوژی، اجتماعی و ...
	اصل شانزدهم (اس): از آنجا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی عربی است، ... این زبان از دوره ابتدایی تا پایان متوسطه در همه کلاس‌ها و در همه رشته‌ها تدریس می‌شود
خلاقیت، نوآوری و تفکر انتقادی	اصل سوم (م): دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است ... ۴- تقویت روح بررسی و تتبع و ...
	اصل سوم (م): ... ۴- تقویت روح بررسی، تتبع و ابتکار در تمام زمینه‌های علمی، فنی و ...
آگاهی درباره زبان فارسی	اصل پانزدهم (اس): زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است ..
	اصل سوم (م): دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است ... ۱- ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی
بعد اخلاقی (۳)	رشد ویژگی‌ها و فضائل اخلاقی
	اصل دوم (اس): جمهوری اسلامی نظامی است بر پایه ... ۶- کرامت و ارزش‌والای انسان و ...
بعد فرهنگی - هنری (۴) مواردی ملاحظه نشد	
بعد اجتماعی - مدنی (۵)	قانونمندی، انضباط، احترام به قانون
	اصل هشتم (اس) دولت جمهوری اسلامی و مسلمانان، موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان ... و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند اصل بیستم (م): همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی ... برخوردارند.
مسئولیت‌پذیری	اصل هشتم (اس): در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

	منکر وظیفه ای است همگانی ...	
	اصل هشتم (اس): در جمهوری اسلامی ایران ... وظیفه ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر ...	مشارکت اجتماعی
	اصل چهاردهم (اس): دولت جمهوری اسلامی و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و عدل اسلامی عمل نمایند و ... اصل سی و چهارم (م): دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می تواند ...	عدالت اجتماعی
بعد سیاسی - نظامی (۶)	اصل نهم (اس): در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند ...	حفظ منافع، استقلال و امنیت ملی
	اصل سوم (م): ۵- طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب اصل سوم (اس): محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی ...	شناخت و حساسیت نسبت به دشمنان
	اصل سوم (م): ۸- مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی اصل پنجاه و ششم (اس): حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است. هیچکس نمی تواند این حق الهی را از انسان سلب کند ...	نگرش مردم سالاری، مشارکت سیاسی و حقوق شهروندی
بعد اقتصادی حرفه ای (۷)	اصل بیست و هشتم (اس): ... دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز شغل ایجاد نماید. اصل چهل و سوم (اس): ... برای تأمین اقتصاد جمهوری اسلامی براساس ضوابط زیر استوار می شود ۲- تأمین شرایط و امکانات کار برای همه ...	تلاش و اشتغال مولد، رشد اقتصادی
	اصل چهل و سوم (م): برای تأمین استقلال اقتصادی و ...	استقلال و عدم وابستگی اقتصادی
	اصل چهل و سوم (م): برای تأمین استقلال اقتصادی و ریشه کن کردن فقر و محرومیت و ... اصل یکصد و چهارم (م): به منظور تأمین قسط اسلامی و ...	عدالت اقتصادی
بعد بهداشتی- جسمانی (۸)	اصل چهل و سوم (اس): اقتصاد جمهوری اسلامی ایران براساس ضوابط زیر استوار می شود: ۱- تأمین نیازهای اساسی، ... بهداشت، درمان ...	بهداشت و سلامت جسمی
بعد زیستی - محیطی (۹)	اصل پنجاهم (م): در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست ... وظیفه عمومی تلقی می گردد	حفظ محیط زیست
بعد ارتباطات جهانی (۱۰)	اصل سوم (م): دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است ... همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد: ... ۱۶- تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی دریغ از مستضعفان اصل چهاردهم (اس): دولت جمهوری اسلامی و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان؛ اخلاق حسنه ...	همبستگی اسلامی

سند چشم انداز ۲۰ ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران: این سند که یک سند راهبردی است، مبنای تنظیم برنامه های توسعه جمهوری اسلامی ایران و علی الاصول ملاک تدوین اهداف، سیاست ها و برنامه های آموزشی و فرهنگی کشور در دو دهه آینده محسوب می شود. سند مذکور

در هشت فراز کلی ویژگی‌های جامعه ایران در افق ۱۴۰۴ را در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ترسیم کرده است از تفکیک محتوای سند. ویژگی‌های ذکر شده برای جامعه ایران (در افق چشم‌انداز) در ابعاد ۱۰ گانه شامل: سواد سیاسی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی- هنری، سواد معنوی (دینی- اخلاقی)، سواد علمی، سواد میان فرهنگی (جهانی)، سواد اقتصادی - حرفه‌ای، سواد فناوری، سواد‌بهداشتی و سواد زیست محیطی به دست آورده شد، که هر یک از این مقوله‌های کلی چندین ویژگی اساسی را شامل می‌شود و هر ویژگی اساسی نیز چندین ویژگی اختصاصی‌تر را در بر می‌گیرد. به‌طور کلی ویژگی‌های مورد انتظار و مطلوب در سند چشم‌انداز بیست ساله را می‌توان به‌صورت ذیل فهرست کرد. در مواردی که ویژگی به صورت مستقیم استخراج شده در مقابل آن حرف (م) و در موارد استنباط و استنتاج حروف (اس) قرار داده شده است.

جدول ۷. ویژگی‌های انسان مطلوب در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران

فراز موردنظر در سند	ویژگی مورد اشاره	
جامعه ایرانی در افق چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:	مؤمن (م)، ایثارگر (م) متعهد	۱. بعد دینی
مومن، ایثارگر، متعهد به انقلا و نظام اسلامی، متکی بر ارزش‌های اسلامی	به ارزش‌های اسلامی (در زندگی جمعی) (م)	
متکی بر اصول اخلاقی و برخوردار از وجدان کاری	دارای (فضائل) اخلاقی (م) ، - بهره‌مند از وجدان کاری (م)	۲. بعد اخلاقی
دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری، برخوردار از دانش پیشرفته با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم	دارای دانش و آگاهی روز (اس) - خلاقیت و نوآوری (اس)	۳. بعد علمی - فناوری
متعهد به ... شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن	هویت اسلامی - ایرانی (م)، همبستگی ملی	۴. بعد فرهنگی - هنری
برخوردار از انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، مسئولیت‌پذیر فرصت‌هایی برابر به دور از فقر و فساد و تبعیض با تأکید بر عدالت اجتماعی	قانونمندی (اس)، مسئولیت‌پذیری (م)، - عدالت اجتماعی (اس)	۵. بعد اجتماعی - مدنی
امن، مستقل و پیوستگی مردم و حکومت ، توسعه یافته متناسب با مقتضیات فرهنگی. با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع ، دارای تعامل سازنده براساس اصل عزت، حکمت و مصلحت، دارای تعامل سازنده با جهان اسلام براساس، الهام بخش و مؤثر در جهان اسلام	گرایش به وحدت ملی (اس)، روحیه مردم‌سالاری (دینی) و حفظ حقوق به شهروندی (م)، عزت ملی (م)، اتحاد با ملل اسلامی (تفاهیم بین المللی)	۶. بعد سیاسی - نظامی

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

۷. بعد اقتصادی حرفه ای	فعالیت و اشتغال مولد (اس)، عدالت اقتصادی (اس)	رشد پرشتاب اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل، تأمین اجتماعی، توزیع متناسب درآمد به دور از فقر و فساد و تبعیض
۸. بعد بهداشتی- جسمانی	سلامت فردی (م)	ا برخوردار از سلامت و رفاه، امنیت غذایی
۹. بعد زیستی- محیطی	حفظ محیط زیست	بهره مند از محیط زیست مطلوب
۱۰. بعد ارتباطات جهانی	ارتباط فعال	دارای تعامل سازنده با جهان براساس

مصوبات مجلس شورای اسلامی: مجلس شورای اسلامی به‌عنوان نهاد عالی قانون‌گذاری در کشور، قوانین مربوط به نظام آموزش و پرورش را به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم (تعویض بخشی از اختیارات قانون‌گذاری به نهادهای دیگر همچون شورای عالی آموزش و پرورش) تدوین و تصویب می‌کند. در این مطالعه موارد ذیل از مصوبات مجلس شورای اسلامی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است:

- لایحه قانونی راجع به تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش (مصوب شورای انقلاب ۵۸/۱۱/۲۷)

- قانون اصلاح خدمت وظیفه عمومی (مصوب های ۱۳۶۳ مجلس شورای اسلامی)
- قانون انحلال سازمان پیشاهنگی و تصویب سازمان جوانان و نوجوانان (مصوب ۲۴ شهریور ۶۴)
- قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش (مصوب ۱۳۶۶)
- قانون نحوه حفظ آثار امام خمینی (ره) (مصوب ۱۳۶۸)
- قانون تشکیل سازمان آموزش و پرورش استثنایی (مصوب ۱۳۶۹)
- قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش در استان‌ها، شهرستان‌ها و مناطق کشور (مصوب ۱۳۷۲)

- قانون تشکیل و توسعه بسیج دانش‌آموزی (مصوب ۱۳۷۵)

از بررسی فرازهای مرتبط با بیان ویژگی‌های انسان مطلوب، ویژگی‌های انسان مطلوب در ۱۰ مقوله کلی به‌دست آورده شد، که در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۸. ویژگی‌های انسان مطلوب در مصوبات مجلس شورای اسلامی

عبارت مربوط	ویژگی مورد اشاره
<p>- لایحه تشکیل شورای عالی (اس): نظر به ضرورت انقلاب فرهنگی و اصلاحات تربیتی بر مبنای اعتقادات دینی</p> <p>- قانون اهداف و وظایف (م): تقویت و تحکیم مبانی اعتقادی و معنوی دانش-آموزان</p> <p>- قانون اهداف و وظایف، ماده (۲) (م): تقویت و تحکیم روحیه اتکال به خداوند</p> <p>- قانون تشکیل شوراهای آموزشی (م): کمک به ترویج و استحکام اعتقادات دینی</p>	ایمان مذهبی بعد دینی (۱)
<p>- قانون اهداف و (م): ماده ۲: ۴- ایجاد روحیه تعبد دینی و التزام به احکام اسلامی</p>	گرایش ها و فضائل دینی
<p>قانون اهداف و (م) تقویت و تحکیم از طریق تبیین و تعلیم اصول و معارف احکام دین قانون اهداف (م): تبیین ارزش‌های اسلامی و پرورش دانش آموزان براساس آن‌ها</p> <p>قانون اهداف (م): آموزش عمومی: شامل مبانی اعتقادی</p>	معرفت دینی
<p>قانون اهداف و (م): تقویت و تحکیم از طریق و مذهب حقه جعفری اثنی عشری براساس عقل، قرآن و سنت معصومین (ع)</p>	آشنایی با سیره معصومین علیهم السلام
<p>- قانون اهداف و وظایف ... (م): رشد فضائل اخلاقی و تزکیه دانش آموزان</p> <p>- قانون اهداف و وظایف (اس): تقدم رتبی تزکیه بر تعلیم، تربیت اسلامی</p> <p>- قانون تشکیل شوراهای ... (م): کمک به ترویج و گسترش و مکارم اخلاقی دانش آموزان</p>	گرایش ها و فضائل اخلاقی بعد اخلاقی (۳)
<p>قانون اهداف و (م): ایجاد روحیه و پاسداری از قداست و استواری بنیان و روابط خانوادگی</p>	قداست خانواده
<p>- قانون تشکیل شورای عالی ... (اس): نظر به برقراری ضوابط تعلیماتی برای توسعه علوم</p> <p>- قانون انحلال سازمان پیشاهنگی (اس): به منظور کمک به تحقق اهداف تربیتی ... جهت تقویت بنیه تربیتی</p> <p>- قانون اهداف و وظایف (اس): آموزش هایی که (شاگرد را) از طریق تقویت روحیه استدلال و تفکر با مبادی و علوم و فنون آشنا و</p>	رشد علمی - فکری بعد علمی - فناوری (۳)
<p>قانون اهداف و (م): آموزش عمومی، عبارت است از آموزش هایی که با توجه به قانون اهداف و (م): برخورداری از آموزش‌های عمومی برای کلیه دانش آموزان</p>	دانش و آگاهی در زمینه‌های علمی، تکنولوژی، اجتماعی و معنوی
<p>- قانون اهداف و (م): شناخت و شکوفا کردن و پرورش استعدادهای دانش</p>	آموزش‌های عمومی،

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

<p>آموزان</p> <p>- قانون اهداف و (م): ایجاد زمینه های لازم برای از طریق آشنا ساختن دانش آموزان به علوم و فنون و صنایع</p> <p>- قانون اهداف و (م): آموزش عمومی شامل ایجاد مهارت در امر خواندن و نوشتن</p> <p>- قانون اهداف و (اس): آموزش های نظری باید به نحوی برنامه ریزی و اجرا شود که دانش آموزان ضمن ممارست، کارهای علمی و تجربی مناسب حداقل یک مهارت موردنیاز جامعه را کسب نماید.</p> <p>- قانون آموزش و پرورش استثنایی (اس): نظر به اهمیت و ویژگی های توان بخشی تعلیم و تربیت</p>	<p>ویژه و مهارت‌ها</p>	
<p>- قانون اهداف و (م): تقویت روح بررسی و تتبع و تحقیق</p>	<p>روحیه پژوهش</p>	
<p>- قانون اهداف و (م) تقویت روح و ابتکار و خلاقیت در تمام</p> <p>- قانون اهداف و (م) برخورداری از جهت شکوفایی خلاقیت‌ها</p>	<p>خلاقیت و نوآوری و تفکر انتقادی</p>	
<p>-قانون نحوه حفظ آثار امام خمینی (م): وزارتخانه‌های آموزش و پرورش و موظفند زندگی‌نامه، وصیت نامه و پیامهای حضرت امام خمینی (قدس سره الشریف)</p>	<p>آشنایی با شخصیت امام خمینی</p>	
<p>- قانون اهداف و (م): ایجاد زمینه های لازم برای حفظ و تداوم استقلال فرهنگی</p>	<p>استقلال فرهنگی</p>	<p>بعد فرهنگی</p>
<p>- قانون اهداف و (اس): آموزش عمومی شامل ایجاد مهارت و مبانی علمی و هنری</p>	<p>رشد فرهنگی</p>	<p>(و هنری) (۴)</p>
<p>قانون اهداف و (م): توجه لازم به هنر و تلطیف ذوق و عواطف دانش آموزان و پرورش خلاقیت های هنری آنان</p>	<p>زیبایی شناسی و ذوق هنری</p>	
<p>- لایحه تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش (اس): و نظر به ضرورت مشارکت عمومی فرهنگیان، مربیان و</p> <p>- قانون اهداف و (م): ایجاد روحیه احترام به قانون و التزام به اجرای آن</p>	<p>قانونمندی، نظم و انضباط، احترام به قانون</p>	<p>بعد اجتماعی - مدنی (۵)</p>
<p>- قانون اهداف و (م): تقویت روحیه دعوت به خیر، امر به معروف و ... به‌عنوان وظیفه‌ای همگانی و متقابل</p> <p>- قانون تشکیل و توسعه بسیج دانش آموزی (م): به منظور جذب، آموزش و ایجاد روحیه مسئولیت پذیری</p>	<p>مسئولیت پذیری، گذشت و امر به معروف</p>	
<p>- قانون تشکیل و توسعه بسیج دانش آموزی (اس): به منظور بسط فرهنگ و تفکر بسیجی</p>	<p>مشارکت اجتماعی</p>	
<p>- قانون اهداف و (م): قدرت دادن و تقویت روحیه عدالت پذیری و عدالت گستری</p>	<p>عدالت اجتماعی</p>	

<p>سازگاری اجتماعی، تعاون و همدلی</p>	<p>- قانون اهداف و (م): ایجاد و تقویت روحیه اخوت اسلامی و تعاون عمومی و - قانون تشکیل توسعه بسیج دانش آموزی (م): به منظور جذب، آموزش و ایجاد روحیه</p>	
<p>استقلال فرهنگی روحیه دفاع، مقاومت و آموزش نظامی ...</p>	<p>- قانون اهداف و (م): ایجاد زمینه های لازم برای حفظ و تداوم استقلال فرهنگی - قانون خدمت وظیفه عمومی (اس): وزارت آموزش و پرورش موظف است. آموزش‌هایی را که زمینه ساز آمادگی دفاعی است. - قانون اهداف و وظایف (م): توسعه و تعلیم تربیت دینی به ویژه فنون نظامی - قانون تشکیل و توسعه بسیج دانش آموزی (م) به منظور و آمادگی دفاعی همه جانبه</p>	<p>بعد سیاسی - نظامی (۶)</p>
<p>حفظ منافع و امنیت و استقلال ملی</p>	<p>- لایحه قانونی تشکیل شورای عالی ... (اس): نظر به ضرورت، انقلاب فرهنگی بر مبنای تأمین استقلال و آزادی و ... - قانون اهداف و وظایف (م) ایجاد زمینه های لازم برای حفظ و تداوم استقلال... و سیاسی از طریق.</p>	
<p>آگاهی و بینش سیاسی</p>	<p>- قانون اهداف و وظایف ... (م) - ارتقاء بینش سیاسی ...</p>	
<p>شناخت و حساسیت نسبت به دشمنان ...</p>	<p>- قانون اهداف و وظایف ... (م): رشد دادن و تقویت روحیه و ... ظلم ستیزی و ... حمایت از مظلومین ...</p>	
<p>مردم سالاری، مشارکت سیاسی</p>	<p>- قانون اهداف و وظایف ... (م): اعتقاد بینش سیاسی ... جهت مشارکت آگاهانه در سرنوشت سیاسی کشور</p>	
<p>بعد اقتصادی - حرفه ای (۷)</p>	<p>- لایحه قانونی تشکیل شورای عالی ... (م): نظر به ... در حالتی که آموزش و پرورش در راه رشد و خودکفایی ... - قانون اهداف و وظایف ... (م): ایجاد زمینه های لازم برای حفظ و تداوم استقلال ... اقتصادی ...</p>	
<p>صافه حور</p>	<p>- قانون اهداف و وظایف ... (م): ایجاد روحیه صافه حور و قناعت و بهینگی از</p>	
<p>سلامت جسمی و نشاط روحی</p>	<p>- قانون اهداف و وظایف ... (م): توسعه و تعمیم تربیت بدنی ... در سطح مدارس ... - قانون اهداف و وظایف ... (م): انجام اقدامات لازم به منظور تأمین، حفظ و ارتقاء سلامت جسمی، روانی ... - قانون اهداف و وظایف ... (م): برنامه ریزی و اجرای برنامه های جاذب و متنوع به منظور استفاده مفید از اوقات فراغت دانش آموزان ... - قانون تشکیل سازمان آموزش و پرورش استثنایی (م): با توجه به اهمیت و ویژگی های توانبخشی و تعلیم و تربیت کودکان و دانش آموزان استثنایی ...</p>	<p>بعد بهداشتی - جسمانی (۸)</p>

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران: بعد از پایان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، مدیریت کشور در چارچوب برنامه‌های پنجساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی صورت می‌گیرد. چهار برنامه توسعه از سال‌های ۶۹ تا ۷۳، ۷۴ تا ۷۸، ۷۹ تا ۸۶ در کشور اجرا شده است را شامل می‌شود. با بررسی متون برنامه‌های پنج‌ساله ویژگی‌های انسان در ۱۰ مقوله کلی سواد سیاسی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی-هنری، سواد معنوی (دینی-اخلاقی)، سواد علمی، سواد میان فرهنگی (جهانی)، سواد اقتصادی - حرفه‌ای، سواد فناوری، سواد بهداشتی و سواد زیست محیطی به‌دست آورده شد، که هر یک از این مقوله‌های کلی چندین ویژگی اساسی را شامل می‌شود و هر ویژگی اساسی نیز چندین ویژگی اختصاصی‌تر را دربرمی‌گیرد. با بررسی متون برنامه‌های پنجساله فراوانی های ذیل در زمینه‌های اهداف و ویژگی‌ها استخراج گردیده است:

جدول ۹. نتایج بررسی متون برنامه های پنجساله

ابعاد برنامه	اول	دوم	سوم	چهارم	جمع
۱- دینی - اعتقادی	—	۵	۳	۱	۹
۲- اخلاقی	۱	۷	۱	۱	۱۰
۳- آموزشی - علمی	—	۱۱	۳	۵	۱۹
۴- فرهنگی	۱	۷	۱	۸	۱۷
۵- اجتماعی	۴	۷	۲	۶	۱۹
۶- سیاسی	۳	۵	۲	۵	۱۵
۷- اقتصادی	۲	۷	۴	—	۱۳
۸- زیستی - محیطی	۲	۴	۲	۲	۱۰
جمع	۱۳	۵۳	۱۸	۲۸	۱۱۲

شورای عالی آموزش و پرورش: شورای عالی آموزش و پرورش با توجه به قانون مربوط به اهداف و وظایف آن که از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشته است. نهاد قانونگذاری در زمینه اهداف و خط مشی‌های وزارت آموزش و پرورش است. موارد عمده مصوبات این شورا اهداف کلی و اهداف دوره‌های تحصیلی است. از این بررسی موارد مرتبط با ویژگی‌های مورد بررسی در پژوهش مندرج در اهداف کلی آموزش و پرورش ویژگی‌های انسان در ۱۰ مقوله کلی سواد سیاسی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی-هنری، سواد معنوی (دینی-اخلاقی)، سواد علمی، سواد میان فرهنگی (جهانی)، سواد اقتصادی - حرفه‌ای، سواد فناوری، سواد بهداشتی و سواد زیست محیطی به دست آورده شد، که هر یک از این مقوله‌های کلی چندین ویژگی اساسی را شامل می‌شود و هر ویژگی اساسی نیز چندین ویژگی اختصاصی‌تر را دربرمی‌گیرد.

جمع بندی و تلفیق

از آن جا که قصد اصلی سند چشم‌انداز بیست ساله نظام تعلیم و تربیت، به ویژه طرح ویژگی‌های انسان مطلوب به‌دنبال شناسایی کیفیت‌ها و صلاحیت‌هایی است که باید در دانش‌آموختگان نظام آموزشی برای زیست مؤثر در بیست سال آینده متجلی گردد، توجه به زندگی و ابعاد آن می‌تواند راهنمای مناسبی باشد. به‌عبارت دیگر به‌عنوان یک مؤلفه قابل توجه، می‌توان ابعاد زندگی آدمی در افق بیست ساله را مد نظر قرار داد و از آن برای کشف و یا خلق یک نظام طبقه‌بندی کمک گرفت.

مؤلفه راهنما و مؤثر دیگر در طبقه‌بندی حاضر، عنایت ویژه به ساحت‌های تربیتی یا آنچه که ناظر بر ابعاد تربیت است، می‌باشد. بر مبنای برداشت‌های نوین، کار اصلی نظام آموزشی، تربیت یا یاد دادن سواد به دانش‌آموزان است. سواد (Literacy) مفهومی است که به‌ویژه در سالیان اخیر متحول شده و بسیار فراتر از مفاهیم سنتی آن همسان ساحت‌های تربیت مفروض شده است. با عنایت به این مؤلفه است که می‌توان از سواد علمی، سواد سیاسی، سواد اجتماعی و ... سخن گفت. برای شرح بهتر موضوع، مفهوم سواد به طور دقیق تر بحث می‌شود.

مفهوم سواد

از سواد تعاریف مختلف و گاه متضادی ارائه شده است. برخلاف تصور، مفهوم سواد مفهومی گیج‌کننده و در عین حال بحث‌انگیز به‌شمار می‌آید. به‌طور کلی تعاریف مختلف سواد را می‌توان در قالب دو رویکرد متفاوت مورد بررسی قرار داد:

۱- رویکرد خودگردانی^۱ یا سنتی

یونسکو در سال ۱۹۵۰ سواد را به‌عنوان اکتساب دانش و مهارت‌های خواندن و نوشتن تعریف کرده که فرد را قادر می‌کند در تمام فعالیت‌های فرهنگی یا گروهی مشارکت کند^۲ (بیکر، ۱۹۹۴) در این برداشت، سواد به‌عنوان خواندن و نوشتن در نظر گرفته می‌شود (استریت، ۱۹۸۴). با سواد بودن نیز به معنای دارا بودن قابلیت استفاده از مواد و متون مکتوب و نیز مهارت‌های فنی مرتبط با رمزگردانی و رمزگشایی است (سیندر، ۲۰۰۵). براساس این دیدگاه، هنگامی که افراد باسواد می‌شوند، می‌توانند از آن برای یادگیری‌های بعدی استفاده کنند و یا در زندگی روزمره از آن بهره‌گیرند (استریت، ۱۹۸۴). چنین برداشتی از سواد، به رویکرد خودگردانی تعبیر می‌شود. بر پایه این دیدگاه، سواد امری فاقد جهت‌گیری است و می‌تواند برای هر نوع هدفی، خوب یا بد، و شخصی یا جمعی به‌کار رود.

1. Literacy

2. Autonomous Approach of Literacy

۲- رویکرد اجتماعی - فرهنگی سواد^۱

در طی دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ رویکرد دیگری از سواد ارائه شد که امروزه در رشته تعلیم و تربیت مورد پذیرش است. در این دیدگاه، سواد به مجموعه‌ای از قابلیت‌ها اشاره می‌کند که بسیار فراتر از خواندن و نوشتن است (استریت، ۱۹۸۴، ص ۱) و به جای آن که مبتنی بر خواندن و نوشتن متون مکتوب باشد، دارای اشکال و ابعاد مختلف است. علاوه بر این اساساً این قابلیت‌های چندگانه کاملاً متأثر از بعد اجتماعی - فرهنگی هر جامعه است. به سخن روشن‌تر متأثر از ارزش‌ها، اهداف و آرمان‌های یک جامعه است و نمی‌تواند فاقد جهت‌گیری باشد. براساس این رویکرد، سواد مشتمل بر مجموعه‌ای از قابلیت‌های متنوع و چندگانه است (باربالز، ۱۹۹۷).

آیزنر، اندیشمند شهیر حوزه برنامه درسی بر این باور است که مفهوم سواد در برداشت جدید و وسیع آن که متأثر از دیدگاه تکثرگرایی شناختی بوده، بسیار وسیع‌تر از خواندن و نوشتن است. از این‌رو، سواد می‌تواند شامل رمزگردانی و رمزگشایی اطلاعات در هر شکلی از بیان معنی که بشر برای انتقال معنا به‌کار می‌گیرد، باشد. به-عبارت روشن‌تر سوادآموزی چندگانه یا چندبعدی باید در دستور کار قرار گیرد (آیزنر، ۱۹۹۴) با پذیرش تلقی جدید از سواد به‌عنوان مجموعه‌ای از قابلیت‌ها، طبقه‌بندی‌های مختلفی نیز برای این امر از سوی صاحب‌نظران عرضه شده است. بیانیه رسمی یونسکو در راستای «دهه سواد سازمان ملل متحد» (۲۰۱۲ - ۲۰۰۳) برداشت جدید سواد را مطرح کرده است. در این بیانیه سوادهای چندگانه و چندبعدی موردتوجه قرار گرفته است (شیفر، ۲۰۰۳). از دیدگاه یونسکو، سواد دیگر به معنای خواندن و نوشتن صرف نیست بلکه به معنای قابلیت‌ها و توانمندی‌های متعددی است که در قلب آن قابلیت‌های ارتباطی قرار دارد. برای مثال «گرین و لانک شیر» انواع سواد یا قابلیت‌های مرتبط را به شرح زیر طبقه بندی کرده‌اند (گرین، ۱۹۹۸؛ لانک شیر، ۱۹۹۷).

۱- بعد عملیاتی: به معنای قابلیت مرتبط با زبان - توانایی خواندن و نوشتن در زمینه‌های مختلف.

۲- بعد فرهنگی: قابلیت مرتبط با نظام معانی. یعنی فهم مسائل با توجه به زمینه‌های آن.

۳- بعد انتقادی: به معنای جامعه پذیر شدن و نقد و بررسی اجتماعی. به عبارت روشن‌تر توانایی مشارکت در امور اجتماعی و نیز تلاش در جهت اصلاح و بهبود آن.

تلقی سواد به عنوان مجموعه ای از قابلیت‌های چندگانه که بسیار فراتر از برداشت سنتی آن است، از سوی بسیاری دیگر از اندیشمندان و سازمان‌های رهبر در حوزه تعلیم و تربیت نیز به کار گرفته شده است. برای مثال مؤسسه علوم تربیتی وابسته به وزارت آموزش و پرورش ایالات متحده امریکا مجموعه سوادهای ضروری برای قرن بیست و یکم را در قالب موارد زیر نشان داده است:

سواد اقتصادی^۱، سواد فناوری^۲، سواد بصری^۳، سواد اطلاعاتی^۴، سواد چند فرهنگی^۵، سواد بین شخصی، سواد جهانی^۶، سواد ارتباطی^۷، سواد خودراهبری^۸ و مانند آن.

وزارت آموزش و پرورش، علوم و کارآموزی استرالیا نیز در بیانیه‌ای تحت عنوان «سواد در هزاره جدید»^۹ قابلیت‌های چندگانه را به‌عنوان برداشت جدید از سواد مطرح کرده است. طبقه‌بندی سواد تحت عنوان سواد تاریخی^{۱۰}، سواد اخلاقی^{۱۱}، سواد فرهنگی^{۱۲}، سواد اقتصادی، سواد سیاسی – اجتماعی^{۱۳}، سواد محیطی^{۱۴}، سواد بهداشتی^{۱۵} نیز مؤید برداشت جدید از سواد است (کوجوس، ۲۰۰۵) به‌همین سان مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی (IIEP) انواع مختلف سواد را تحت‌عنوان سواد مذهبی^{۱۶}، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و شخصی^{۱۷} مدنظر قرار داده است (آرچر، ۱۹۹۸). همان‌طور که ملاحظه می‌شود این برداشت از سواد برداشتی جدید و در عین حال متداول در ادبیات، پیش‌بینی قابلیت‌های موردنیاز در قرن بیست و یکم است. در پژوهش حاضر نیز این برداشت وسیع از سواد مدنظر می‌باشد.

-
1. Economic Literacy
 2. Technological Literacy
 3. Visual Literacy
 4. Information Literacy
 5. Multicultural Literacy
 6. Communicative Literacy
 7. Self Direction Literacy
 8. Literacy in New Millennium
 9. Historical Literacy
 10. Ethical Literacy
 11. Cultural Literacy
 12. Cultural Literacy
 13. Socio – Political Literacy
 14. Environmental Literacy
 15. Health Literacy
 16. Religious Literacy
 17. Personal Literacy

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

بر مبنای داده های در دسترس در راستای مؤلفه های فوق الذکر جلسات متعددی که با مدیران علمی طرح صورت گرفت، طبقه بندی های متفاوتی از سوی مدیران طرح پژوهشی برای ویژگی ها بیان شد. این طبقه بندی ها به قرار زیر می باشند:

طبقه بندی اول	طبقه بندی دوم	طبقه بندی سوم	طبقه بندی چهارم
۱- دینی - اعتقادی	۱- ویژگی های انسان در	۱- ویژگی های فردی	۱- اقتصادی - حرفه ای
۲- اخلاقی	ارتباط با خدا	۲- ویژگی های علمی	۲- علمی - فناوری
۳- آموزشی - علمی	۲- ویژگی های انسان در	۳- ویژگی های علمی	۳- فرهنگی - هنری
۴- فرهنگی (هنری)	ارتباط با خود	تکنولوژیک	۴- معنوی - اخلاقی
۵- اجتماعی	۳- ویژگی های انسان در	۴- ویژگی های اجتماعی	۵- اجتماعی - عاطفی
۶- سیاسی (نظامی)	ارتباط با طبیعت	۵- ویژگی های فرهنگی	۶- مشارکت سیاسی - مدنی
۷- اقتصادی	۴- ویژگی های انسان در		۷- ارتباطات جهانی
۸- زیستی - محیطی	ارتباط با دیگران و جامعه		۸- زیستی

ساختار طبقه بندی تنظیم شده در گروه نظارتی در جلسات متعدد مورد بحث و بررسی قرار گرفت و به تصویب رسید.

شکل نهایی نظام طبقه بندی ویژگی ها

نظام طبقه بندی نهایی در طرح حاضر در سه سطح به شرح زیر مورد توجه قرار گرفت:

الف) سطح طبقات اصلی: این سطح در برگیرنده طبقات اصلی یا مفاهیم کلی در ارتباط با ویژگی های انسان مطلوب است. مهم ترین مشخصه طبقات در این سطح آن است که ثابت بوده، کمتر دستخوش تغییر و دگرگونی می شوند. در عین حال آنقدر از کلیت و شمول برخوردار هستند که مجموعه ای از مفاهیم فرعی ۱ در ارتباط با ویژگی های انسان مطلوب را در بر گیرند. در نظام طبقه بندی حاضر، سطح اصلی شامل ده (۱۰) محور عمده سواد سیاسی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی هنری، سواد معنوی، سواد علمی، سواد میان فرهنگی، سواد اقتصادی - حرفه ای، سواد فن آوری، سواد بهداشتی و سواد زیست - محیطی می باشد.

1. Sub Concepts

سواد سیاسی

سواد سیاسی به مجموعه‌ای از دانش، مهارت‌ها و تعهدات ضروری اشاره می‌کند که برای آگاهی و عملکرد سیاسی مؤثر ضروری است (برن، ۱۹۹۳). به عبارت روشن‌تر به توانایی درک و فهم و تحلیل سیاسی در سطح ملی و فراملی و توانایی انجام تصمیمات و پیش‌بینی در این زمینه را سواد سیاسی گویند. در این پژوهش مؤلفه‌هایی نظیر درک و فهم سیاسی، عزت و اقتدار ملی، وحدت و منافع ملی، مشارکت سیاسی و مانند آن در زمره سواد سیاسی است.

سواد اجتماعی

سواد اجتماعی به توانایی درک و فهم مسایل اجتماعی، چگونگی زندگی اجتماعی، همزیستی و پاسداشت نظامات اجتماعی اشاره می‌کند (پرایور، ۲۰۰۰). در کنار این، سواد اجتماعی پایبندی به قانون، مسئولیت‌پذیری، مشارکت اجتماعی، پاسداشت ارزش‌های اجتماعی و مهارت‌های برقراری ارتباط را هم در بر می‌گیرد. دارنده سواد اجتماعی، شخصی است که آمادگی زندگی بهره‌ور به مثابه یک شهروند سازگار با تغییرات سریع در حوزه دانش و تکنولوژی، گوناگونی باورها و ارزش‌ها را دارد. در این پژوهش مؤلفه‌هایی، نظیر: قانونمندی، مسئولیت‌پذیری، بردباری و تحمل، درک و فهم اجتماعی، مشارکت اجتماعی و مانند آن در زمره سواد اجتماعی مدنظر قرار می‌گیرند.

سواد فرهنگی - هنری

سواد فرهنگی - هنری به میزان و درجه آشنایی فرد با مفاهیمی و مسائل فرهنگی و هنری که در یک جامعه مهم و برجسته تلقی می‌شود، اشاره می‌کند (NCREL 2005) در این پژوهش سواد فرهنگی - هنری در عرصه‌هایی چون درک و فهم فرهنگی - هنری، حفظ و توسعه میراث فرهنگی، هویت ملی و مانند آن مدنظر است.

سواد معنوی (دینی و اخلاقی)

به مجموعه توانمندی‌ها و قابلیت‌های ضروری در عرصه دینی و اخلاقی سواد معنوی گفته می‌شود. در این پژوهش، سواد معنوی در عرصه‌هایی چون ایمان و باورهای دینی، تعالی اخلاقی، عزت و کرامت نفس و ... مدنظر است.

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

سواد علمی

سواد علمی عبارت از دانش و درک فهم مفاهیم و فرایندهای موردنیاز برای تصمیم‌گیری در امور شخصی، مشارکت در امور مختلف است (آکادمی ملی علوم، ۱۹۹۵). به عبارت روشن‌تر قابلیت‌های مرتبط با پرسشگری، پژوهش و یافتن پاسخ برای پرسش‌های برخاسته از کنجکاوی در خصوص زندگی روزمره را سواد علمی گویند. دارا بودن سواد علمی به معنای توانایی توصیف، و پیش‌بینی پدیده‌ها است. در این پژوهش سواد علمی دارای مصادیقی چون تفکر علمی - منطقی، تفکر انتقادی، خلاقیت، یادگیری مادام‌العمر و مانند آن است.

سواد میان فرهنگی

سواد میان فرهنگی به توانایی درک و فهم تشابهات و تفاوت‌ها در رسوم، ارزش‌ها و باورهای فرد از فرهنگ خود و سایر فرهنگ‌ها اشاره می‌کند. شخصی که دارای سواد میان فرهنگی است، به روشنی از نحوه تعامل و اثرپذیری متقابل و رفتار و کردار خود و سایرین از باورها، ارزش‌ها و حساسیت‌های فرهنگی مردمان سایر ملل آگاهی داشته، و به مسایلی نظیر تبعیض، نژادپرستی، پیش‌داوری و رفتار و کردار کلیشه‌ای یا قالبی حساس است. باسواد میان فرهنگی از محدوده فرهنگ خود فراتر رفته و سایر فرهنگ‌ها را نیز مورد کاوش قرار می‌دهد (بیوپره، ۲۰۰۰). در این پژوهش سواد میان فرهنگی در قالب مصادیقی چون درک و فهم میان فرهنگی، همبستگی اسلامی، مسالمت‌جویی و تفاهم بین‌المللی و مانند آن موردنظر است.

سواد اقتصادی - حرفه‌ای

سواد اقتصادی - حرفه‌ای به توانایی شناسایی مسایل اقتصادی، هزینه‌ها، منافع، تجزیه و تحلیل مشوق‌ها در موقعیت‌های اقتصادی، بررسی پیامدهای تغییر در شرایط اقتصادی و سیاست‌های عمومی؛ گردآوری و سازمان‌دهی شواهد اقتصادی؛ و وزن‌دهی هزینه‌ها در برابر مزایا و منافع تعریف می‌شود (بنیاد آموزش اقتصاد، ۲۰۰۳).

باسواد اقتصادی - حرفه‌ای با مبانی درآمد و توزیع درآمد، بیکاری، سرمایه‌گذاری، تورم و خطرپذیری اقتصادی آشناست. افزون بر این، شخصی که دارنده سواد اقتصادی - حرفه‌ای است، ارزش کارآفرینی و نقش کسب و کار را می‌داند. با عنایت به موارد پیش گفته، سواد اقتصادی - حرفه‌ای در پژوهش حاضر شامل مؤلفه‌هایی، چون درک و فهم اقتصادی، درک و فهم حرفه‌ای، اشتغال‌ورزی و کارآفرینی و مانند آن است.

سواد فناوري

سواد فناوري، معرفتي درباره چيستی فناوري، شيوه کارکرد آن، و نيز چگونگی اثربخشي و کارآيي آن در تحقق اهداف و مقاصد ويژه است. هدفهای به کارگيري آن شخصي که دارای سواد فناوري است، فناوري را به صورت اثربخش برای دست يابی، پردازش و ارزشيابی ترکیب اطلاعات از منابع مختلف به کار می برد. بسياری از متخصصان بر این نکته توافق دارند که، افراد باید مهارت های فناورانه را برای حل مسایل به کار ببرند (بيکر و انيل، ۲۰۰۳). با عنایت به این امر، می توان دانش فناوري، تفکر فناورانه، مهارت های فناوري و آفرينش فناورانه را به عنوان مؤلفه های تحت مقوله سواد فناوري قرار داد.

سواد بهداشتی

بهداشت در برداشت وسيع آن به دو حيطه اساسی اشاره می کند: بهداشت روانی و بهداشت جسمانی. با عنایت به طبقه بندی فوق از بهداشت، هر شخص به مثابه شهروندی سالم باید حائز سلامت روانی و جسمانی برای تحقق اهداف فردی و اجتماعی باشد (شاملو، ۱۳۶۷). دارنده سواد بهداشتی با دو رویکرد پیشگیرانه و درمانی در برنامه ریزی های فردی و اجتماعی خود، شيوه های کسب، حفظ و تداوم بهداشت روانی و جسمانی خود و جامعه را مورد توجه قرار می دهد. در این پژوهش، باسوادی بهداشتی دارای مؤلفه های نظیر: درک و فهم بهداشتی، تربیت بدنی، سلامت فردی و اجتماعی و بیماری و مانند آن است.

سواد زیست محیطی

سواد زیست محیطی به توانایی درک و فهم مسایل زیست بوم شهری و طبیعی، اشاره می کند. در کنار این، سواد زیست محیطی دربرگیرنده معرفت عمیق درباره منابع طبیعی و حیات وحش است (پرایور، ۲۰۰۰). نگرش مثبت به زیست بوم در هسته اصلی سواد زیست محیطی قرار دارد. از این رو، دارنده سواد زیست محیطی، تلاش می کند، با معرفتی که نسبت به جایگاه زیست بوم در حیات فردی و اجتماعی دارد به تعامل بهره ور با زیست بوم پردازد. با سواد زیست محیطی، از محدودیت منابع طبیعی آگاه است و به حساسیت حیات وحش نسبت به نتایج ناشی از عملکرد انسانی اشراف دارد.

در نهایت آنچه که از این مطالعات حاصل شد عبارت است منشور یا اعلامیه ای که شکل اولیه ویژگی های انسان مطلوب را در قالب ۱۰ طبقه اصلی (سواد سیاسی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی - هنری، سواد معنوی (دینی - اخلاقی)، سواد علمی، سواد میان فرهنگی (جهانی)، سواد

مدرسه زندگی باید در پی تربیت کدام شهروند مطلوب باشد؟

اقتصادی - حرفه‌ای، سواد فناوری، سواد بهداشتی و سواد زیست محیطی)، ۶۰ مفهوم فرعی و ویژگی را عرضه نموده است. این ویژگی‌ها که براساس مطالعات اسنادی گسترده و دامنه‌دار انجام شده، فهرستی آزمایشی را برای اعتباربخشی میدانی پیشنهاد می‌کند. گروه‌های پژوهشی مایلند این منشور را با عنوان «اعلامیه ۱۰» یا Declaration of Ten برای بررسی بیشتر و اعتباریابی معرفی نمایند. طبقات اصلی و مفاهیم فرعی مرتبط به آنها (طبقات فرعی) شامل موارد زیر می‌شود:

- ۱- سواد سیاسی: درک و فهم سیاسی، اندیشه‌ورزی سیاسی، استقلال ملی، عزت و اقتدار ملی، منافع ملی، وحدت و تفاهم ملی، دفاع و مقاومت، مشارکت سیاسی.
- ۲- سواد اجتماعی: قانون‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، بردباری و تحمل، درک و فهم اجتماعی، مشارکت اجتماعی، وفاق و همدلی، عدالت اجتماعی، پاسداشت ارزش‌های اجتماعی، مهارت‌های ارتباطی، تحول‌گرایی اجتماعی.
- ۳- سواد فرهنگی - هنری: درک و فهم فرهنگی - هنری، حفظ و توسعه میراث فرهنگی - هنری، وحدت و کثرت فرهنگی، زیباشناسی و ذوق هنری، هویت ملی، ارزش‌های فرهنگی - هنری.
- ۴- سواد معنوی (دینی و اخلاقی): ایمان و باورهای دینی، تعالی اخلاقی، خودشناسی، کرامت و عزت نفس، تعدیل عواطف.
- ۵- سواد علمی: تفکر علمی - منطقی، دانش‌های پایه و عمومی، کنجکاوی و پرسشگری، تفکر انتقادی، خلاقیت، خودفرمانی، آینده‌نگری و برنامه‌ریزی، درک و فهم زبان و ادبیات، یادگیری مادام‌العمر، منش‌های تفکر (گرایش به انجام عمل).
- ۶- سواد میان‌فرهنگی (جهانی): درک و فهم میان‌فرهنگی، تعامل میان‌فرهنگی، همبستگی اسلامی، مسالمت‌جویی و تفاهم بین‌المللی.
- ۷- سواد اقتصادی - حرفه‌ای: درک و فهم اقتصادی، درک و فهم حرفه‌ای، کارآفرینی، بهره‌وری، حفظ و توسعه ثروت ملی، عدالت‌گرایی اقتصادی، کیفیت‌گرایی، انضباط مالی.
- ۸- سواد فن‌آوری دانش‌فن‌آوری، تفکر فناورانه، مهارت‌های فناوری.
- ۹- سواد بهداشتی: درک و فهم بهداشتی (مسواک - غذا خوردن - بهداشت روانی - بهداشت محیط و ...)، تربیت بدنی، سلامت فردی و اجتماعی.
- ۱۰- سواد زیست محیطی: زیست بوم شهری، زیست بوم طبیعی و حیات وحش، منابع طبیعی قصد اصلی سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام تعلیم و تربیت، به‌ویژه طرح ویژگی‌های انسان مطلوب به‌دنبال شناسایی کیفیت‌ها و صلاحیت‌هایی است که باید در دانش‌آموختگان نظام

کوروش فتیحی واجارگاه*، سوسن کشاورز، عزیزا... تاجیک اسمعیلی و ...

آموزشی برای زیست مؤثر در بیست سال آینده متجلی گردد، توجه به زندگی و ابعاد آن می‌تواند راهنمای مناسبی باشد. به عبارت دیگر به‌عنوان یک مؤلفه قابل توجه، می‌توان ابعاد زندگی آدمی در افق بیست ساله را مدنظر قرار داد و از آن برای کشف و یا خلق یک نظام طبقه‌بندی کمک گرفت. برای مطالعه جزئیات مربوط به ویژگی‌های ذکر شده در ابعاد ۱۰ گانه مذکور لطفاً به سایت* مراجعه فرمایید.

منابع

الف- منابع فارسی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

گزارش اروپایی کیفیت آموزشی در مدارس، ۲۰۰۰

سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳

Altrichter, H. and Elliott, J. Images of educational change, Philadelphia: Open University Press.

Altrichter, H. and Elliott, J. Images of educational change, Philadelphia: Open University Press.

Brooks, J.G. Schooling for life relaming the essence of learning, Virginia: ASCD. 2002.

Fukuyama, F. The end of history and the last man, New York, Free Press, 1992.

MacBeath, J. and Mortimore, P. Improving School Effectiveness, Buckingham. Open University Press. 2001.

Mayor, F. The New Pages, UNESCO Publication. 1995.

Mayor, F. The New Pages, UNESCO Publication. 1995.

Patricia, M. and Douglas "Seeking global values and ethics", commission on Global Governance our Global neighborhood: The Basic Vision Breakthrough News, Global Education Associates. 1995.

Sanders, L. Evaluation of curriculum reform in Slovenia: Toward a Framework, NFFR, 1999.

Nussbaum, P.D. Education in 21th century. Avaliable at: <http://www.nclbtechsummits.org>. 2005.

وبسایت‌های مورد استفاده:

www.Unesco.org/iiep

dwb.unl.edu/2005

cupropa.eu.int/comm/education/indic/bankon. may 2000

www.galassia.org

www.ceda.it

ro.zrsss.si

www.mathsyas2000.org

www.acsainc.com.au.2005.